

■ Av. Merve ÇETİNER* ■

ÇOCUKLARIN ARAÇ OLARAK KULLANILDIĞI DİLENCİLİK SUÇUNUN ÇOCUK HAKLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATING OF THE 'CRIME OF MENDICITY WHICH CHILDREN
ARE USED AS MEANS' IN THE CONTEXT OF CHILDREN'S RIGHTS

ÖZET

Dünyanın hemen her yerinde "çocuk dilenci" sayısının artışı ve çocukları dilencilikte araç olarak kullanma eylemlerinin neden olduğu çocuk hakları ihlalleri, konuya dair düzenlemelerin incelenmesini ve gündemde tutulmasını gerektirmektedir. Çocukların zorlama, tehdit veya ailelerinde dilencilik bir yaşam şekli olarak benimsenmesi gibi nedenlerle dilencilikte araç olarak kullanılabilirdiği görülmektedir. Çalışmanın konusunu TCK 229. maddesinde düzenlenmiş çocukların araç olarak kullanıldığı dilencilik suçunun açıklanması ve suçun çocuk hakları çerçevesinde değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Çalışmada öncelikle konuya ilişkin kavramlar ve veriler, ardından TCK çerçevesinde çocukların dilencilikte araç olarak kullanılması ile oluşan dilencilik suçu açıklanmıştır. Son olarak güncel mevzuat ve uygulamalarla suçun çocuk haklarına etkisi değerlendirilerek öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocukların dilencilikte araç olarak kullanılması, dilencilik, TCK md.229, çocuk hakları.

ABSTRACT

The increase in the number of "child mendicants" almost everywhere in the world and the violations of children's rights caused by the actions of using children as tools in mendicity require that the regulations on the subject be examined and kept on the agenda. It is seen that children can be used as tools in mendicity for reasons such as coercion, threat or because their families see begging as a way of life. The subject of the study consists of explaining the crime of mendicancy, which children are used as means, regulated in Article 229 of the Turkish Penal Code, and evaluating the crime within the framework of children's rights. In the study, firstly, the basics and data on the subject are explained, and then the crime of mendicity, which is caused by using children as means in mendicity within the framework of the Turkish Penal Code, is explained. Finally, the impact of crime on children's rights with current legislation and practices is evaluated and suggestions are presented.

Keywords: Using children as instruments in begging, begging, TCK Article 229, children's rights.

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 04.10.2023 Kabul Tarihi: 15.12.2023

* ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-6143-5004>

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Doktora Öğrencisi,
av.mervecetiner@yandex.com,

GİRİŞ

Günümüzde farklı ülkelerde yapılan çeşitli çalışmalarda¹ görülen ortak sonuç dilencilik ve çocukların dilencilik fiillerinde araç olarak kullanımının son yıllarda artışta olduğudur. Bu artışın ekonomik, sosyal, kültürel, pek çok sebebi bulunsa da ülkelerin, çocuğun bu şekilde istismarını önlemek amacıyla başta ceza kanunları olmak üzere çeşitli mevzuatlarla çocuğu ve haklarını korumaya çalıştıkları görülmektedir.

Ülkemiz mevzuatına bakıldığında Türk Ceza Kanunu (TCK) madde 229 çocukların dilencilikte araç olarak kullanılmasını suç olarak düzenlenmiş ve yaptırım olarak hapis cezası öngörmüştür. Hem çocukları ekonomik sömürden korumak hem de toplumdaki çocuğa dair merhamet, koruma ve yardım duygularının suistimalini önlemek amacıyla Ceza Kanunu'nda bir düzenleme bulunması yerinde görülmektedir. Buna ek olarak başta Anayasa olmak üzere çok sayıda özel kanunda ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme' de çocukların ekonomik sömürü dahil her türlü ihmal ve istismardan korunmasını ve sağlıklı şekilde büyüyüp gelişmelerini güvence altına almayı amaçlayan farklı düzenlemeler de mevcuttur. Tüm bu düzenlemelere rağmen çocukların dilencilikte araç olarak kullanılması fiillerine kalıcı bir çözüm bulunamadığı görülmektedir.

Çalışma kapsamında dilencilik ve çocuk dilencilik kavramlarının ve bazı verilerin açıklanmasının ardından, ikinci bölümde TCK madde 229'da yer alan çocukları dilencilikte araç olarak kullanma suçu unsurları ve dilencilik kabahatinden farkı ile açıklanmaktadır. Üçüncü ve son bölümde ise suçun çocuğa verdiği zarar ve ihlal ettiği çocuk hakları, çocuğun suç ile ihlal edilebilecek haklarını korumaya yönelik diğer dü-

¹ Avrupa, Pakistan, Senegal, Hindistan örnekleri ve detaylı açıklamalar için bkz. Berkan Özer, "Çocukların Dilenci Olarak Kullanılması", 2016, s.6-8 https://www.academia.edu/29851178/%C3%87OCUKLARIN_D%C4%B0LENCI_KULLANILMASI (Erişim Tarihi: 08.09.2023). Türkiye özelinde yapılan bir çalışma için bkz. Celalettin Vatandaş, "Dilenciler ve Dilencilik (Sosyolojik Bir Araştırma)", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, 2002, s. 172 vd. Türkiye özelinde bir diğer araştırma bkz. Fatih Güngör/Yasin Erdurak, "Çocuk Hakları ve Uygulama Stratejileri Bağlamında Sokakta Çalıştırılan Çocuklar", Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 7, Sayı 12, 2016, s.12 vd.

zenlemeler, güncel uygulamalar ve çözüm önerileri yer almıştır. Çalışmanın amacı, dilencilik suçunda araç olarak kullanılan çocukların çeşitli yönlerden hak ihlallerinin mağduru olduğuna dikkat çekmek ve çözüm önerilerine katkı sunmaktır.

1. TEMEL KAVRAMLAR VE İSTATİSTİKLER

A) DİLENCİ ve DİLENCİLİK KAVRAMLARI

Dilenci ve dilencilik kavramlarının mevzuatımızda tam bir tanımı olmadığı gibi² doktrinde de üzerinde uzlaşılmış tek bir tanımı yoktur. Doktrinde dilenci; *“yaşamını sürdürebilmek veya yeterli ekonomik imkânlardan mahrum olduğu için veya gerçekte olmadığı halde kendisini yoksul gibi göstererek istediklerini elde etmek için ya da bir yaşam tarzı olarak benimsediği için insanlardan söz, davranış, yazı ile eşya, para, yardım isteyen kişi”*³ veya *“sadaka isteyen, kendini acındırarak bir şeyler isteyen kimse”*⁴ olarak tanımlanmıştır.

Dilencilik ise doktrinde; *“bir kimsenin merhamet ve yardımda bulunma duyguları oluşturacak şekilde”* söz ve/veya jestlerle karşılıksız ve doğrudan yardım istemesi⁵ ve *“aşgari seviyede hayatını idame ettirecek imkânı olmasına ve çalışmasına engel bulunmamasına rağmen çeşitli yöntemlerle kendisini acındırarak, muhtaç veya çaresiz göstererek menfaat talep ve temin etme”*⁷ olarak tanımlanırken, Sosyal Hizmetler Kanunu madde 3⁸ ve Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği

² Fatih Birtek, “Dilencilik Suçu”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 5 Sayı:2, 2014, s.132

³ Seyithan Demirdağ, “Bireylerin Dilenciler Hakkındaki Görüşleri ve Okul Çağındaki Çocukların Dilenme Nedenleri”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 21, 2015, s.86

⁴ Mustafa Ekinci, Anlatımlı Gerekçeli Kabahatler Kanunu ile İdari Suç ve Cezalar, Adalet Yayınevi, Eylül 2005, s.113

⁵ Özer, s.1

⁶ Eylem Baş, “Türk Ceza Kanunu’nun 229. Maddesinde Düzenlenen Dilencilik Suçunun Yoksulluk Bağlamında Değerlendirilmesi”, 6. Uluslararası Suç ve Ceza Film Festivali, İstanbul, 2016, s.314

⁷ Levent Korkut/Cengiz Otacı, Türk Kabahatler Hukuku, Seçkin Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2022, s.192

⁸ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 21.09.2023)

Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği 4. maddesinde ise “*bir sosyal tehlike*” olarak yer almıştır.⁹ Dilencilik organize bir şebekenin faaliyeti çerçevesinde veya bireylerin tek başlarına yaptıkları bir eylem olabilmektedir.¹⁰

Tanımların genişletilmesi, farklı şekillerde ifadesi mümkün olmakla birlikte¹¹, dilencilik insanlık tarihiyle ortaya çıktığı ve dünyadaki hemen her kültürü etkilediği kabul edilmektedir.¹² Son dönemlerde yapılan çalışmalar ve resmî kurumların açıklamalarında ülkemizdeki dilencilik faaliyetlerinin ve dilenci sayılarının arttığı görülmektedir.¹³

B) ÇOCUK DİLENCİ KAVRAMI

Eski çağlardan bu yana dünya çapında bir problem olarak görülen çocuk dilencilik¹⁴ günümüzde yaygın bir istismar biçimi olarak kabul edilmektedir.¹⁵ Doktrinde “*çocuk dilenci*” kavramının, “*bir başkasından maddi talepte bulunan ya da bulunması için zorlanan 18 yaşından küçük kimse*” olarak tanımlandığı çalışmalar mevcuttur.¹⁶ Ancak bu şekilde yapılan bir tanımlamanın çocukların dilendirildiği, dilencilik fiillerine araç edildiği tüm durumları kapsadığını ifade etmek güçtür. Çocuklar, doğrudan başkalarından para ya da farklı menfaatler talep edebildikleri gibi, bir yetişkinin dilencilikine eşlik etmeye veya çeşitli ürünler satmaya zor-

⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=12566&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 21.09.2023)

¹⁰ Yunus Emre Özer/İbrahim Güray Yontar, “Dilencilik Olgusu, Kent Güvenliği İlişkisi ve İzmir Büyükşehir Bütününde Dilencilikle Mücadele”, Bir Kent Sorunu Dilencilik (Sorunlar ve Çözüm Yolları) Sempozyum Tebliğler Kitabı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, (Haz. Suvat Parin), İstanbul, 2009, s. 248

¹¹ Yunus Emre Özer/İbrahim Güray Yontar, “Kent Güvenliğini Tehdit Eden Bir Unsur Olarak Dilencilik”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 12, Sayı 43, 2013, s.239

¹² Özer/Yontar, Kent Güvenliğini Tehdit Eden Bir Unsur Olarak Dilencilik, s.238

¹³ Can Kurtulan, “Türk Hukuk Sisteminde Çocuk Dilencilik Kavramı, Yaptırımlar ve Uygulamadaki Eksiklikler”, İzmir Barosu Çocuk Hakları Bülteni, 20 Kasım 2018 Özel Sayısı, s.55

¹⁴ Demirdağ, s.86

¹⁵ Mehmet İşiker, “Bireylerin Dilendirilen Çocuklara Karşı Davranışlarının Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2020, s. 25

¹⁶ Kurtulan, s.56

lanarak farklı şekillerde dilendirilebilmekte veya dilencilik faaliyetlerinde araç olarak kullanılabilir. Çocuğu araç olarak kullanıldığı dilencilikte (çalışmanın ileriki bölümlerinde detaylı yer verilecek olmakla birlikte) çocuk bizzat dilendirebildiği gibi, çocuğu araç olarak kullanan yetişkin çocuğu kucakta/sırtta taşıyarak veya yere yatırarak yardım/para istediği insanların algısı yönlendirerek kendisi de dileniyor olabilir. Bu bakımından “dilenme” eyleminin çocuğu beraberinde bulandıran yetişkin veya çocuk tarafından bizzat gerçekleştirilmesi önemli olmayıp önemli olan dilenme eylemi esnasında bir çocuğun kendisinden para veya yardım dilenilen kişinin acıma hislerini hedef alacak şekilde bir yerde bulandırup bulandırmadığıdır.¹⁷

Çocuklar yardımseverlik, acıma duygularını daha kolay ve çok etkilediğinden örneğin, kış aylarında ince, yaz aylarında kalın kıyafetler giydirilerek, hastalıkları ya da engelleri kullanılarak veya dini hassasiyetlere vurgu yapılarak dilendirildikleri görülmektedir. Bazı çocukların kendi aileleri veya dilendiren insanlar tarafından kasten sakatlandığı veya engelli rolü oynamaya zorlandığı¹⁸ hatta çocuklara ilaç verildiği örnekler çeşitli çalışmalarda yer almıştır.¹⁹ Dilencilikğin çocukları araç olarak kullanan ve çocukların başkalarından para ya da çeşitli menfaatler istemeye zorlandığı bu şekli ayrıca insan ticaretinin bir türü olarak da değerlendirilmektedir.²⁰ Çocukları dilendirerek haksız kazanç elde etmek amacıyla kurulmuş çeşitli grupların sokakta yaşayan veya göç eden ailelerin çocuklarını zorla dilendirdiklerine dair haberler basında da çokça yer almıştır.²¹

¹⁷ Baş, s.338

¹⁸ Özer, s.2

¹⁹ Şeniz Anbarlı Boztaş, “Çocuk Dilencilik: Suudi Arabistan ve Hindistan’da Çocuk Dilencilik Sorunu ve Mücadele Biçimleri”, Bir Kent Sorunu Dilencilik (Sorunlar ve Çözüm Yolları) Sempozyum Tebliğler Kitabı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, (Haz. Suvat Parin), İstanbul, 2009, s.226

²⁰ Aslıcan Kalfa Topateş, “Türkiye’de Yoksulluk Bağlamında Dilenme Kültürü”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2014, s.149

²¹ “Polis ekipleri geçtiğimiz günlerde düzenlediği operasyonda Suriyeli ailelerden bin TL’ye kiralanan ve İstanbul’a getirilip dilendirilen çocuklara yönelik operasyon düzenledi. Operasyon kapsamında 36 Suriyeli çocuk kurtarıldı ... Sokaklarda su ve peçete sattırılan çocukların yeterli parayı getirmediğinde hortumla bayılana kadar dövüldüğü ve aç bırakıldığı da çocukların ifadelerine yansdı.” Suriyeli çocukları kiralayıp, dilencilik yaptırıyorlar! - İzmir Haberleri, Güncel Haberler, Son Dakika Haberleri - Haber Ekspres (Erişim Tarihi: 20.10.2023) Haber ile ilgili ayrıca bkz. Kurtulan, s.60

Dilenciligi bir meslek olarak algılayan kimselerin küçük çocuklarını dilenme nesnesi olarak²² kullandıkları durumlar çocuk dilenciliginin bir diğ er şeklidir. Bu kimselerin kış mevsiminde çocukları ince giysiler ve çıplak ayakla, yazın ise çocuğ u kaldırırma, taş veya betonun üstüne yatırarak veya gerçekte hasta olmadığı halde ağ zına maske takarak çocuklarla birlikte dilindikleri, çocukları için para ve yardım istedikleri çeşitli çalışmalarda tespit edilmiştir.²³ Yine benzer çalışmalarda çocuklarla yapılan dilenciligin daha çok kazandırması, çocukları bırakacak yerin olmaması ve dilenme esnasında zabitanın çocuklarını götürmelerini önlemek gibi nedenlerle çocuklarla birlikte dilencilik yapıldığı ortaya koyulmuştur.²⁴

Çocuk dilenciliginde bir diğ er farklı yöntem ise, sokakta çalışıyor gibi görünen çocukların durumudur. Bu çocukların kendileri farkında olmasa da bir çeşit dilencilik yaptığının kabul edilmektedir.²⁵ Sokakta müzik aleti çalma veya çeşitli basit ürünler satma gibi eylemler ile çocukların örtülü biçimde dilencilige zorlandığı görülmektedir.²⁶ Çocukların çoğ unlukla sokakta kâğıt mendil, su, çiçek sattığı veya baskülü ile isteyenleri tarttikları görülmüştür. Çocuklar bu süreçte ailelerine yardım amaçlı çalıştiklarını düşünmelerine karşın,²⁷ kış günlerinde, mevsime uygun olmayan kıyafetlerle veya gece geç saatlerde sokakta müzik aleti çalan küçük yaş tiki çocukların bir sanat veya meslek icra ettiğini düşünmek mümkün görülmemektedir. Burada çocuğ un emek üretimi değil, bakımından sorumlu kişiler tarafından ihmal ya da istismarı söz konusudur.²⁸ Ne var ki yapılan çalışmalarda sokakta bu şekilde “çalışırken” bulunan ve ailesine teslim edilen çocuklar ile ilgili ailelerinin yapılan iş i

²² Vatandaş, s.176

²³ Vatandaş, s.177

²⁴ Kalfa Topateş, s. 279-280

²⁵ Elif Yılmaz, “Gizli Dilenciler: İstanbul’da Sokakta Çalıştırılan Çocuklar”, Bir Kent Sorunu Dilencilik (Sorunlar ve Çözüm Yolları) Sempozyum Tebliğler Kitabı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, (Haz. Suvat Parin), İstanbul, 2009, s.194

²⁶ Hakkı Şimşek, “Dilendirilen Çocukların Görünmezliği”, Güvenlik Bilimleri Dergisi, Cilt 10, Sayı 2, Kasım 2021, s.529

²⁷ Kalfa Topateş, s.287

²⁸ Şimşek, s.535

meşru gördükleri, müdahale eden zabıta ve polislere tepki gösterdikleri görülmüştür.²⁹

Çocukların dilendirilmesine yönelik açıklanan farklı yöntemler göz önüne alındığında, “çocuk dilenci” kavramının, çocuğun kendi başına ya da bir yetişkin ile beraber veya zorlama yolu ile başkalarından para veya maddi taleplerde bulunması yanında, “çalışma” adı altındaki örtülü dilencilik faaliyetlerini de kapsayacak biçimde tanımlanması yerinde olacaktır.

C) DİLENCİLİK VE ÇOCUK DİLENCİLİĞİNE İLİŞKİN VERİLER

Türkiye’de çeşitli verilere bakıldığında geçtiğimiz 10 yıllık dönemde dilencilik faaliyetlerinin oldukça arttığı görülmektedir. Bu artışın başlıca nedenleri; ekonomik sorunlar, işsizlik, iç ve dış göçteki artış, hızlı ve plansız kentleşme, faaliyetin meslek haline gelmesi, kolay para kazanma arzusunadaki artış ile mevzuatın ve yaptırımların yetersiz kalması olarak sayılmaktadır. Dilencilik ve çocuk dilenciler ile ilgili genel bir istatistik bulunmasa da il bazında yürütülen bazı çalışmalar, basında yer alan haberler ile belediyelerin istatistikleri vasıtasıyla bir fikir sahibi olmak mümkündür.³⁰Örneğin; İstanbul Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı Dilencilikle Mücadele Birimi yayımladığı raporda, 2013 yılında işlem yapılan dilenci sayısı 6.900 iken, 2015’te bu sayının 12.563’e yükseldiğini açıklanmıştır.³¹ Yine 2017 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi Zabıtası 1 yıl içinde 24 bin dilenciye işlem yapıldığı bilgisini paylaşmıştır.³² Aynı açıklamada dini bayramlar ve Cuma günleri başta olmak üzere önemli dini günlerde ve dini mekanların çevresinde dilenci sayısında artış olduğu da yer almıştır.³³

²⁹ Yılmaz, s.199

³⁰ Kurtulan, s.58-59

³¹ Kurtulan, s.58

³² <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/gingerli-zabitalar/28753/156> (Erişim Tarihi:27.09.2023)

³³ Özer/Yontar, Dilencilik Olgusu, s.255

Çocuk dilenciliğine bakıldığında ise rakamların daha da yüksek olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde dilenen çocukların sayısının, 100 milyonu aştığı tahmin edilmektedir.³⁴Türkiye genelinde resmi rakamlara göre 50 bin, gayri resmi rakamlara göre ise yaklaşık 80 bin çocuğun dilendirildiği düşünülmektedir. İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, İstanbul Valiliği ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın ortak çalışmasıyla uygulamaya konulan Mobil Huzur Ekibin Projesi aileleri veya başkaları tarafından dilendirilmeye zorlanan ve çalıştırılan çocuklar için başlatılmış, proje kapsamında emniyet güçlerinden ve belediye çalışanlarından kurulan mobil ekiplerin çocukların sokakta çalıştırılmaması ve dilendirilmemesi için devriye gezmeye başlamıştır. Proje kapsamında, iki ayda aralarında küçük yaşta dilendirilen, çalıştırılan çocukların da bulunduğu 4 bin 772 kişi tespit edilmiş, 2 bin 144'ü küçük yaşta olmak üzere toplam 3 bin 638 Suriyeli çocuğun ise sokaklardan ve metruk yerlerden kurtarıldığı belirtilmiştir.³⁵ İncelemeler sonucu ihtiyaç sahibi olduğu anlaşılan ailelere aylık bağlanması ve yardım yapılması sağlanırken, zorla çalıştırılan ve dilendirilenlerin beyanları alınarak ve çalıştıranlar tespit edilerek haklarında adli ve idari işlem uygulanmıştır.³⁶

İstanbul'da yürütülen bir araştırmada³⁷ özellikle 5-12 yaş grubundaki çocukların sokakta çalışma adı altında örtülü olarak dilencilik yaptıkları³⁸ tespit edilmiştir. Benzer şekilde Sivas ili Merkez ilçesinde yürütülen bir çalışmada sokakta çalışan çocukların %75'inin 8-11 yaş aralığında olduğu görülmüştür.³⁹ Malatya ilinde gerçekleştirilen bir diğer incelemede ise sokakta "çalışma" yaşının altıya kadar inebildiği rapor edilmiştir.

³⁴ Demirdağ, s.86

³⁵ <https://haberuskudar.com/zorla-dilendirilen-80-bin-cocuk-var> (Erişim Tarihi:01.09.2023)

³⁶ <https://haberuskudar.com/zorla-dilendirilen-80-bin-cocuk-var> (Erişim Tarihi:01.09.2023)

³⁷ Çocuklara peçete, su gibi ürünler sattırılması ile çalışma adı altında gizli dilencilik yaptırılmasına ilişkin İstanbul Barosu CMK Uygulama Servisi iş birliği ile yapılan araştırma ve sonuçlarına ilişkin olarak bkz. Yılmaz, s.193

³⁸ Yılmaz, s.196

³⁹ Osman Alacahan, Çocuğunu Sokakta Çalıştıran Ailelerin Sosyo-Ekonomik Profili, Tutum ve Beklentileri, Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı 59, 2010, s.138

tir.⁴⁰ Ayrıca ailelerin çocukların okul harçlıklarını denkleştirmek için çalıştıklarını iddia etmelerine karşın çocukların kazancının tamamı veya bir kısmına el koydukları çocukların beyanları ile ortaya çıkmıştır.⁴¹ Suriyeli göçmenler ile ilgili hazırlanan bir raporda ise aileler “yaşadıkları sorunlarla başa çıkmak için dilencilik yapmak zorunda kaldıklarını” ifade etmişlerdir.⁴²

Sokakta doğrudan veya çalışma adı altında dilendirilen çocukları konu alan araştırmaların vardığı ortak sonuç sorunun, düzensiz kentleşme, göç ve uyum sorunları, ekonomik sorunlar, yetersiz profesyonel yardım, çocukların para kazanmasını teşvik eden gelenekler, hayırseverlik anlayışıyla yetişkinlerin yaptığı para yardımları ve eğitime ulaşamama ile ilgili olduğunu ortaya koymaktadır.⁴³

II. ÇOCUKLARIN DİLENCİLİKTE ARAÇ OLARAK KULLANILMASI İLE OLUŞAN DİLENCİLİK SUÇU

A) YASAL DÜZENLEME ve DİLENCİLİK KABAHAHATİNDEN FARKI

TCK madde 229’da “Çocukları, ... dilencilikte araç olarak kullanan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” düzenlemesini içermekte olup gerekçede “Çocukları, fiziksel veya zihinsel engellileri dilencilikte araç olarak kullanmak suretiyle başkalarının diğerkâmlık ve acıma duyguları istismar edilmekte ve haksız kazançlar elde edilebilmektedir. Bu durumun kişilerdeki kimsesizlere, yoksullara yardım etme yönündeki hasletlerin zayıflamasına yol açtığı, bilinen bir gerçektir. Bu düşüncelerle,

⁴⁰ Yüksel Çırak/Nazmiye Çivitçi, Malatya İlinde Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Bir İnceleme, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı 2, İstanbul, 2004, <https://genclikbirikimi.org/kunye-32060-malatya-ilinde-sokakta-calisan-cocuklar-uzerine-bir-inceleme-makale>

⁴¹ Kalfa Topateş, s.193

⁴² Kuvvet Lordoğlu/Mustafa Aslan, “Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye’deki Suriye’li Çocuklar”, Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı 1, 2018, s. 720

⁴³ Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, (Haz. Hakan Acar), UNICEF/SHÇEK Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010, s.8

çocukların, fiziksel veya zihinsel engellilerin dilencilikte araç olarak kullanılması, suç olarak tanımlanmıştır."⁴⁴ hükmü yer almaktadır.

Dilencilik kabahatine ilişkin Kabahatler Kanunu madde 33'te ise nedeni ne olursa olsun kendisi dilencilik yapan kimseye uygulanacak idari para cezası ve dilencilik ile elde ettiği gelirin mülkiyetinin kamuya geçirilmesi kararına yönelik düzenleme bulunmaktadır.⁴⁵ Maddenin gerekçesinde düzenleme ile "*çocukların dilencilikte araç olarak kullanılması değil, bizzat dilencilik fiilinin kabahat olarak cezalandırıldığı ve böylece, başkalarının merhamet ve acıma duygularının istismarının engellenmek istendiği*" belirtilmiştir.⁴⁶

Her iki hüküm ve gerekçeleri birlikte değerlendirildiğinde, Kabahatler Kanunu'ndaki düzenlemede kişinin bizzat "dilencilik yapması" yaptırımı bağlanırken,⁴⁷ TCK'de çocukların veya beden/ruh bakımından kendisini idare edemeyecek durumda olanların "dilendirilmesi"⁴⁸ suç olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle TCK 229. maddede yer alan suçun aslında "dilencilik yaptırımı" şeklinde ifade edilmesinin daha açıklayıcı olacağı da ifade edilmiştir.⁴⁹ Kabahat teşkil eden fiilin yaptırımı idari para cezası iken, çocukları dilencilikte araç olarak kullanma suçunun yaptırımı hapis cezası olarak belirlenmiştir.⁵⁰ Haksızlık içeriği bakımından değerlendirildiğinde kanun koyucu bireysel dilencilik ahlaki kötülük ve haksızlık içeriğini bakımından daha hafif kabul ederek kabahat olarak düzenlerken; bir kimseyi dilencilikte araç olarak kullanmayı suç olarak düzenlemiştir. Böylece bireysel olarak dilenmek "ahlaken kötü" görülürken bir başkasını dilencilikte araç olarak kullanmak veya dilen-

⁴⁴ Özer, s.11

⁴⁵ Yüksel Erdoğan, Kabahatler Kanunu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s.438

⁴⁶ Baş, s.319

⁴⁷ Ekinci, s.114

⁴⁸ Zeki Hafizoğulları/Muhammed Özen, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Toplama Karşı Suçlar, 3. Bası, Ankara, Eylül 2017, s.366

⁴⁹ Ekinci, s.114

⁵⁰ Kurtulan, s.67

ciliğe zorlamak “bir çeşit sömürü/istismar/köleleştirme” olarak kabul edilmektedir.⁵¹

Bu çalışma çerçevesinde incelenecek olan TCK 229. maddesinde yer alan “dilencilik suçu” esasen tek başına dahi çocukların bedensel ve zihinsel gelişimleri ile haklarının korunması bakımından önemli ve genel bir güvence sağlayan bir düzenleme olarak görülmektedir.⁵²

B) SUÇUN UNSURLARI

1. Korunan Hukuki Değer

Bu suç ile korunan hukuki değer genel olarak toplumun yardım etme hissini kötüye kullanılması önleyerek “genel ahlak”⁵³ ve çocuğun onurunu olduğu ifade edilmektedir. Daha özel olarak ise Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 32. maddesinde yer alan “çocuğun her türlü istismar ve kötü muameleden” ve “çocuğun ekonomik sömürüye karşı ve ahlaksal ya da toplumsal gelişmesine zararlı olabilecek şekilde çalıştırılmasına karşı korunma” haklarının da korunduğu ifade edilmektedir.⁵⁴ Maddenin Kanun’da düzenlendiği yer (Topluma Karşı Suçlar) ile madde gerekçesi birlikte değerlendirilerek suç tipiyle korunan hukuki değer karma olduğu ifade edilmektedir.⁵⁵

2. Fail

Çocuğu araç olarak kullanarak işlenen dilencilik suçu, herkes tarafından işlenebilmesi yanında kanunda sınırlı bir biçimde sayılan kimselerce işlendiğinde daha ağır cezalandırılmaktadır. Yine suçun failinin başka bir çocuk olması da mümkün görülmektedir.⁵⁶ Nitekim Yargıtay

⁵¹ Birtok, s.136

⁵² Anbarlı Bozatay, s.242

⁵³ Baş, s.326

⁵⁴ Birtok, s.139

⁵⁵ Ceren Mercan, “Dilencilik Suçu”, Suç ve Ceza Dergisi, Sayı 1, 2022, s.117

⁵⁶ Birtok, s.140

“çocuk yaştaki failin, 2 yaşındaki küçük kardeşini kucağına alarak karayolundan geçmekte olan araçların arasında dolaşmak suretiyle araç sürücülerinden dilenme biçiminde gerçekleşen” filinde dilencilik suçunun oluştuğuna kanaat getirmiştir.⁵⁷

3. Mağdur

Suçun topluma karşı suçlar başlığı altında düzenleniş olması ve “zor durumda olan kişilere yardım etme” düşüncesinin suistimali nedeniyle mağdurunun toplumu oluşturan herkes olduğu kabul edilmektedir.⁵⁸ Bununla birlikte, çocuk açısından da mağdurluk tartışmalıdır. Çocukların ve kendini savunamayacak durumda olan kişilerin yalnızca suçun konusunu oluşturduğunu ve mağdur olmadıklarını ifade eden görüşler⁵⁹ yanında, bu kimselerin suçtan zarar gören olduğunu savunan görüşler⁶⁰ ve dilenmek istemediği halde dilenmeye zorlanan kimselerin özellikle çocukların da suçun mağduru olduklarını kabul eden⁶¹ farklı görüşler bulunmaktadır.

Yargıtay’ın dilencilik suçunda çocukların araç olarak kullanılmasına yönelik somut olaylara ilişkin verdiği kararlarında çocukları daima “mağdur” olarak nitelendirildiği görülmektedir. Dilencilik suçunda çocuğun duruma ilişkin olarak Yargıtay 8. Ceza Dairesi 30.01.2020 tarih ve 2017/20250 Esas,2020/1289 Karar sayılı ilamında “*mağdur çocuğun kovuşturma aşamasında babasının cezaevinde olduğu, velayeti altında bulunduğu annesinin ise sanık olması nedeniyle mağdur ile arasında menfaat çatışması bulunduğu gözetilerek yetkili mahkemeden ... çocuk mağdur için temsil kayyımı atanması sağlanıp bu suretle mağdurun temsili ile şikayet ve davaya katılma haklarının kullanılmasına imkân tanınması gerektiği gözetilmeden ...*”⁶² açıklaması yer alırken, yine aynı dairenin 2015/4181

⁵⁷ Birtek, s.141. Aynı yönde Baş, s.330

⁵⁸ Birtek, s.142. Aynı yönde bkz. Mercan, s.118

⁵⁹ Hafizoğulları/Özen, s.366

⁶⁰ Baş, s.331

⁶¹ Özer, s.4. aynı yönde Baş, s.331

⁶² Yargıtay 8. CD 30.01.2020 T. 2017/20250 E.,2020/1289 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)

Esas, 2015/18968 Karar sayılı ve 11.06.2015 tarihli kararında “*mağdur çocukların dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişinin bulundurulması gerektiğinin gözetilmemesi*” şeklinde⁶³ ve 14. Ceza Dairesi 2013/2058 Esas, 2014/12020 Karar ve 03.11.2014 tarihli kararında *suç tarihinde 11 yaşı içerisinde bulunan mağdurun yaşı gereği şikâyet iradesinde bulunamayacağı, bu nedenle öncelikle velisi olan annesinin dinlenmesi, annenin şikâyetçi olmaması halinde, babanın sanık olması nedeniyle mağduru temsilde menfaat çatışması bulunduğu, zorunlu vekilin de yargılama aşamasındaki katılma talebinin reddedildiği gözetilerek ... mağdura bu davada onu temsil edebilmesi bakımından bir kayyım tayin ettirilmesi... gerekirken*⁶⁴” açıklamaları yer almıştır. Bununla birlikte içtima ve zincirleme suç hükümlerine ilişkin hususların uygulamasında ise Yargıtay’ın toplumu suçun mağduru olarak gördüğü ve bu doğrultuda hüküm açıkladığı da görülmektedir.

Dilendirilen çocukların fiziksel-zihinsel gelişimlerinin tehlikeye düştüğü ve dilendirilmenin çocuğun pek çok hakkını ihlal ettiğini ortaya koyan çeşitli çalışmalar mevcuttur.⁶⁵ Nitekim bu çalışmanın üçüncü bölümünde de dilencilikte araç olarak kullanılmanın sebep olduğu çocuk hakkı ihlalleri ayrıca değerlendirilecektir. Çocukların kendilerinin araç olarak kullanıldığı dilencilik suçundan zarar gördükleri açık olmakla birlikte doktrin ve Yargıtay kararları çerçevesinde çocuğun konumu hususunda görüş birliği sağlanamadığı görülmektedir. Ancak Yargıtay kararlarındaki açıklamalar ile suçun Kanun’da düzenlendiği yer dikkate alınarak çocuğun durumunun muhakeme sürecindeki ve sonrasındaki haklarının korunması amacıyla netleştirilmesi çocuk hakları açısından faydalı olacaktır.

Dilenen kimseye yardım amacıyla para veya menfaat temin eden kimselerin ise suçun mağduru değil, suçtan zarar gören oldukları kabul

⁶³ Yargıtay 8. CD 11.06.2015 T. 015/4181 E., 2015/18968 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)

⁶⁴ Yargıtay 14. CD 03.11.2014 T. 2013/2058 E., 2014/12020 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)

⁶⁵ Işiker, s.25

edilmektedir.⁶⁶ Yine Yargıtay'ın Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığını da suçtan zarar gören olarak kabul ederek davaya katılımının sağlanması konusunda verdiği çok sayıda karar mevcuttur. Örnek olarak Yargıtay 8. Ceza Dairesi 2015/13040 Esas, 2016/2674 Karar ve 03.03.2016 tarihli kararında “çocukların dilencilikte araç olarak kullanılması suçundan, zarar görme ihtimali bulunan ... Bakanlığının açılan davadan haberdar edildiğine ilişkin bilgi ve belge bulunmadığından, ... varsa dosyasına konulması, aksi halde yoklukta verilen hükmün başvurulabilecek kanun yolu, süresi, mercii ve şekli de belirtilmek suretiyle yöntemine uygun olarak adı geçen kuruma tebliği sağlanarak...”⁶⁷ açıklamasına yer verilmiş ve yine aynı dairenin 2018/4932 Esas, 2020/11702 Karar sayılı 17.03.2020 tarihli kararında da “Bakanlığın çocuğa karşı işlenen Çocukları ve kendini idare edemeyecek durumda bulunan kimseleri dilencilikte araç olarak kullanma suçunda, davaya katılma ve hükmü temyiz hakkı bulunduğu”⁶⁸ açıklaması yer almıştır.

4. Fiil

Çocukların araç olarak kullanıldığı dilencilik suçunun oluşması için dilenme eylemi sırasında bir çocuğun acıma ve yardım hislerine yönelik araç olarak kullanılması gereklidir. Araç olarak kullanma kavramından çocuğu, para veya menfaat talep edilen kişinin görebileceği şekilde beraberinde (yanında, elinden tutarak veya sırtında vs.) ya da muhatabın görebileceği bir yerde veya hâkimiyeti altında tutma anlaşılmaktadır.⁶⁹ Bu şekilde çocuğun bizzat dilenmesi sağlanabileceği gibi, çocuk acıma, merhamet ve yardım etme duygularını harekete geçirecek şekilde fiilen teşhir de edilebilmektedir. Örneğin; çocuğun kaldırımı yatırılması, kış günü ince giysiler giydirilmesi, eline ekmek tutuşturulması, çocuğun aç ya da hasta olduğu söylenerek dilenilmesi hallerinde araç olarak kullan-

⁶⁶ Baş, s.331

⁶⁷ Yargıtay 8. CD 03.03.2016 T. 2015/13040 E., 2016/2674 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)

⁶⁸ Yargıtay 8. CD 17.03.2020 T. 2018/4932 E., 2020/11702 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)

⁶⁹ Birtek, s.143

ma eyleminin gerçekleşmiş olacaktır. Nitekim Yargıtay da: “... mağdurenin annesi müşteki ... 'in fabrikada çalışması nedeniyle 2 yaşındaki kızı Didem'i sanık ... 'e ilgilenmesi için bıraktığı, sanığın da kendisine emanet edilen mağdureyi kucağına alarak karayolundan geçmekte olan araçların arasında dolaşmak ve mağdurenin yaşının küçüklüğünden, muhtaçlığından faydalanarak toplumun yardımseverlik ve acıma duygularını istismar etmek suretiyle onu araç olarak kullanarak dilencilik yaptığı” kanaatine ulaşmıştır. Suçun varlığı için ayrıca herhangi bir maddi menfaat elde edilmiş olması gerekli değildir.⁷⁰

Failin hakimiyeti altında çalışıyor süsü verilerek mendil, çiçek satırılan çocukların bu ve benzeri davranışlarının da “dolaylı dilencilik” olarak adlandırılarak yine TCK m. 229 kapsamında dilencilik suçunu oluşturacağı kabul edilmektedir.⁷¹ Nitekim 14. Ceza Dairesi 2012/6467 Esas, 2014/4233 Karar sayılı ve 31.03.2014 tarihli kararında “polislerce hazırlanan tutanakta 9 yaşındaki Hazar isimli çocuğun mendil satıp dilendirildiğinin belirtilmesi, sanığın ise ... mağdurun olay yerinde kendisinden bağımsız olarak sadece mendil sattığını söyleyip suçlamayı kabul etmediğinin anlaşılması karşısında, ... Görümcesinin oğlu olan mağdur ile arasında 3. derece kayın hısımlığı bulunan sanığın cezasının TCK.nın 229/2. maddesi uyarınca artırılması gerektiğinin gözetilmemesi...”⁷² şeklinde görüş açıklamıştır. Yine Yargıtay 8. Ceza Dairesi 31.10.2018 tarihli 2017/23763 Esas, 2018/11984 Karar sayılı ilamında yer alan “20.04.2003 doğumlu oğlu mağduru, mendil sattırmak suretiyle dilencilik yaptırdığı anlaşılan sanığın eyleminin, TCK.nun 229/1. madde ve fıkrasında tanımlanan dilencilik suçunu oluşturduğu gözetilmeden, suç vasfında yanılığa düşülerek yazılı şekilde kötü muamele suçundan mahkumiyet hükmü kurulması,”⁷³ açıklamasında görüleceği gibi eylemin TCK 229. maddesindeki suçu oluşturduğu kabul edilmektedir.

⁷⁰ Baş, s.333

⁷¹ Birtek, s.145

⁷² Yargıtay 14. CD 31.03.2014 T. 2012/6467 E. 2014/4233 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)

⁷³ Yargıtay 8. CD 31.10.2018 T. 2017/23763 E. 2018/11984 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)

Dilencilikte araç olarak kullanılan çocuğun failin mutlaka beraberinde veya yakınında bulunması gerekli olmayıp, hakimiyeti alanında olması yeterlidir. Hakimiyet kavramından da çocuğun failin denetim ve gözetiminde olması, failin çocuğu kontrol altında tutabilmesinin anlaşılması gerektiği belirtilmektedir.⁷⁴ Yargıtay Ceza Genel Kurulu ise 02.06.2021 tarih ve 8-369/244 sayılı kararında *“henüz altı yaşındaki oğlunu merhamet, acıma ve şefkat duygularıyla bağdaşmayacak şekilde gece vakti geç saatte, cadde üzerinde, tek başına mendil sattıran sanığın eylemi TCK 232/1’de düzenlenen kötü muamele suçunu oluşturur.”* kararı vererek, anne-baba çocuğun beraberinde veya yakınında, çocuğu kontrol edebilecek bir alanda bulunsalardı, daha ağır cezayı gerektiren çocuğu dilencilikte araç olarak kullanma suçunun oluşacağını (229/1 ve 2) ifade etmiştir. Ancak karar bu yönü ile hatalı görülüp eleştirilmektedir. Dilencilikte bir kimseyi araç olarak kullanmak için hakimiyet yeterli olup mutlaka birlikte bulunma aranmayacağından ve failin çocuk üzerinde hakimiyet kurması için mutlaka yakınında bulunması gerekmediğinden çocuğun durumuna ilişkin bu yöndeki değerlendirmeler hatalı görülmüştür. Kadı ki çocuğun bir yetişkin etkisi veya baskısı olmaksızın özgür iradesi ile kendi başına olayda gerçekleşen şekilde davranamayacağı da açıktır. Ayrıca somut olayda çocuğu daha çok istismar etmiş olan (gece yarısı tek başına dilendiren) failerin daha az cezalandırılmış olduğuna da dikkat çekilmiştir.⁷⁵

Failin, çocuğu dilencilikte araç olarak kullanıp kullanmadığı, dilenen kişinin ve çocuğun konumu, birbirlerine yakınlıkları, genel durumları, giysileri, söyledikleri sözler gibi çeşitli hususlar birlikte değerlendirilerek kararlaştırılması gerektiği kabul edilmektedir. Nitekim Yargıtay 8. Ceza Dairesi 2015/4088 Esas, 2015/17544 Karar ve 22.05.2015 tarihli ilamında *“Mağdurların yaşı ve özellikleri itibariyle ebeveynlerinin sözü dışında hareket edebileceği, mağdurların bu kapsamda alınan beyanlarında sanığın kendilerini dilendirmediğini belirttikleri, sanığın tüm aşamalarda savunmalarında mağdurların dilendiğinden haberdar olmadığını bildirmesi ve mağdurların dilendiği esnada da mağdurlara yönelik bir gözetiminin*

⁷⁴ Mercan, s.120

⁷⁵ <https://caneryenidunya.com/> (Erişim Tarihi. 27.09.2023)

bulunduğu yönünde bir tespit bulunmadığı anlaşılınca, sanığın mağdurlar üzerinde hakimiyet kurarak onları dilendirdiğine dair somut ve yeterli bir delil bulunmadığı⁷⁶ gerekçesi ile hükmün bozulmasına karar vermiştir.

Farklı bir olayda Yargıtay 14. Ceza Dairesi 2013/802 Esas, 2014/10433 Karar sayılı ve 24.09.2014 tarihli ilamında “Sanığın çocuğu olan mağdur Ş. cami avlularında ve başka mekanlarda el açmak suretiyle açıkça dilendirdiğinin 27.06.2011 tarihli tutanak içeriği ve tüm dosya kapsamından anlaşılmasına göre, sanık hakkında 5237 sayılı TCK.nın 229. maddesi yerine, TCK.nın 232. maddesinde belirtilen aile efradına kötü muamele suçundan mahkûmiyetine karar verilmesini... kanuna aykırı⁷⁷ gö-rerek yerel mahkeme kararını bozmuştur.

Genel olarak bizzat bir şeyler istemek suretiyle dilenmeye zorlanan, dilenen yetişkinlerin yanında halkın acıma duygularına etki etmek amacıyla doğrudan ya da dolaylı olarak teşhir edilen, dilenirken bir yetişkinin beraberinde bulundurulmuş veya sokakta bir şeyler satmak, müzik aleti çalmak gibi “çalışma” adı altında ekonomik olarak sömürülen çocukların hepsinin dilencilik suçunda araç olarak kullanıldıkları kabul edilmektedir. Dilenen kişi ya da kişilerin, araç olarak kullandıkları çocuğu fiili olarak yanında bulundurmadan sadece sözlü olarak “yardıma muhtaç çocuklarım var ne olur yardım edin” gibi söylemlerinin ise TCK madde 229’daki dilencilik suçunu değil Kabahatler Kanunu çerçevesinde dilencilik kabahatini oluşturacağı kabul edilmektedir.⁷⁸

⁷⁶ Yargıtay 8. CD 22.05.2015 T. 2015/4088 E., 2015/17544 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)

⁷⁷ Yargıtay 14. CD 24.09.2014 T. 2013/802 E. 2014/10433 K. <https://karararama.yargitay.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)

⁷⁸ Mercan, s.120

5. Suçun Konusu

Dilencilik suçunun konusu, “çocuk veya beden ya da ruhen kendini idare edemeyecek durumda bulunan kişi ya da kişiler”⁷⁹ oluşturmaktadır. Hükmün uygulanması bakımından çocuk, TCK ve ÇKK çerçevesinde suçun işlendiği sırada “henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak kabul edilmelidir.⁸⁰ Kanun koyucu “çocuk” kavramını özel olarak düzenlediğinden çocuğun bu suçta araç olarak kullanılması halinde beden veya ruh bakımından kendini idare edip edemeyeceğinin veya bir engeli ya da hastalığı olup olmadığının araştırılmasına gerek yoktur.⁸¹

6. Manevi Unsur

Suç genel olarak kasten işlenebilen bir suç olsa da bazı durumlarda olası kast ile de işlenmesi mümkün görülmektedir. Doktrinde olası kast ihtimallerine örnek olarak; dilencilikte araç olarak kullanılan kişinin 18 yaşından küçük olduğu tahmin edilmesine rağmen dilencilikte kullanılmaya devam edilmesi⁸² veya bırakacak bir kimsenin olmadığından çocuğunu teşhir etmeksizin, beraberinde ve başkalarının görebileceği şekilde dilenen kimsenin durumları gösterilmektedir.⁸³

7. Nitelikli Haller

Maddenin 2. ve 3. fıkrasında iki ayrı cezayı ağırlaştırıcı nitelikli hal düzenlemesi bulunmaktadır. İkinci fıkra uyarınca çocuğu araç olarak kullanan kimsenin madde metninde sınırlı sayılan “üçüncü derece dahil kan veya kayın hısımları ya da eş” olması durumunda verilecek ceza yarı oranında artırılabacaktır.⁸⁴

⁷⁹ Birtok, s.147

⁸⁰ Birtok, s.148

⁸¹ Baş, s.327

⁸² Mercan, s.121

⁸³ Baş, s.337

⁸⁴ Ekinci, s.115

Maddenin üçüncü fıkrasında ise; suçun bir örgüt faaliyet çerçevesinde işlenmesi halinde de verilecek cezanın bir kat artırılacağı düzenlenmiştir.⁸⁵ Örgüt kavramı TCK 220. madde çerçevesinde belirlenecektir. Suç, dilencilik suçunu işlemek amacıyla veya TCK ya da başka kanunlarda düzenlenen bir suçu işlemek amacıyla kurulmuş bir örgütün faaliyetleri çerçevesinde işlenebilecektir. Bu açıdan hükmün uygulanmasında bir fark bulunmamaktadır.⁸⁶

8. Kusurluluğu Kaldıran veya Azaltan Sebepler

Çocuğun dilencilikte araç olarak kullanılması suçu bakımından ilk olarak zorunluluk halinin bir kusurluluğu etkileyen neden olarak değerlendirilmesi mümkün görülmektedir. Her ne kadar ekonomik sıkıntılar ve maddi imkansızlıklar nedeniyle yardım kuruluşlarına veya resmi makamlara başvurmak mümkün olsa da açlık, susuzluk, barınma gibi temel ihtiyaçlardan yoksun bir kimsenin, bu şartlarda söz konusu kurumlara müracaat edemeyebileceği (veya müracaat etse dahi derhal yardım edilemeyebileceği) gözetilerek; ağır ve kesin bir tehlikeden kurtulmak için dilencilikten başka çaresi kalmayan kimsenin durumu zorunluluk hali kapsamında değerlendirilmektedir.

Suçla ilişkin ikinci olarak ise TCK madde 28 çerçevesinde “cebir ve şiddet, korkutma ve tehdit” unsurlarının da uygulanabileceği düşünülmektedir. Örneğin; eşlerden birinin diğerini cebir/şiddet veya tehdit ile çocuğu araç olarak kullanarak dilenmeye zorlaması halinde de TCK madde 28 hükmü uygulama alanı bulabilecektir.⁸⁷

9. Hukuka Uygunluk Nedenleri

Çocukların dilencilikte araç olarak kullanılmasında TCK’de yer alan hukuka uygunluk sebeplerinden herhangi birinin, örneğin kanun hükmünün yerine getirilmesi ya da meşru müdafaanın veya araç olarak

⁸⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf> (Erişim Tarihi : 30.09.2023)

⁸⁶ Birtok, s.154

⁸⁷ Mercan, s.124

kullanılan kimsenin rızasının hukuka uygunluk sebebi olarak kabul edilmesi mümkün değildir.⁸⁸

10. Suçun Özel Görünüş Biçimleri

a. Teşebbüs

Hareketi neticesine bileşik suç olarak nitelendirilen dilencilik suçu failin çocuğu dilencilikte araç olarak kullanmasıyla (çocuğun bizzat dilenmeye başlaması veya çocuğun teşhir edilmeye başlanması gibi) tamamlanmaktadır.⁸⁹ Failin icra ettiği hareketlerin bölünebildiği ölçüde suça teşebbüs hükümlerinin uygulanabileceği kabul edilmektedir.⁹⁰

Suçun teşebbüs aşamasında kaldığı durumlara örnek olarak doktrinde, failin çocuğu dilendirmeye götürürken veya çocuğunu teşhir etmeye hazırlanırken yakalanması⁹¹ veya failin dilendirilen çocuk henüz kimseden bir şey talep etmeden yakalanması gösterilmektedir.⁹² Yine failin çocukları örneğin araç ile dilenecekleri yere getirip onlara nasıl dilenmeleri gerektiği konusunda bilgi verirken yakalanması halinin de teşebbüs kapsamında değerlendirileceği belirtilmektedir.⁹³

Suçta teşebbüs kural olarak mümkün olsa da doktrinde verilen örneklere rağmen, suçun salt hareket suçu niteliği sebebiyle icra hareketlerinin başlangıcı ile suçun tamamlanması arasında genellikle uzun bir süre olmayışı teşebbüs hükümlerinin uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Yine örneğin çocuğunu dilendirmek üzere götürürken acıma veya pişmanlık gibi duygularla bundan vazgeçen bir ebeveynin durumunda gönüllü vazgeçmenin varlığından söz edilebilmesi için bu yönde yalnızca failin beyanına itibar edilerek hüküm kurulması zor olacağından vazgeçmeyi gösterir başka davranışların da bulunması aranacaktır.

⁸⁸ Birtok, s.155

⁸⁹ Baş, s.338

⁹⁰ Mercan, s.125

⁹¹ Birtok, s.156

⁹² Birtok, s.157

⁹³ Baş, s.338

b. İştirak

Dilencilik suçunda müşterek faillik, azmettirme ve yardım etme hükümlerinin de uygulanması mümkündür.⁹⁴ Dilencilik suçunda, araç olarak kullanılan kişilerin suçun konusunu oluşturdukları ve kimi yazarlarca ayrıca suçtan zarar gördükleri de kabul edildiğinden⁹⁵ bu kişilerin fail ile iştirak ilişkisi içerisinde olmadıkları ifade edilmektedir.⁹⁶ Ancak araç olarak kimsenin Kabahatler Kanunu uyarınca sorumluluğu da saklıdır. Çocuğun araç olarak kullanıldığı hallerde sorumluluğu, kural olarak isnat yeteneğini kaldıran nedenler bakımından TCK hükümleri uyarınca belirlenecektir. Ayrıca Kabahatler Kanunu md. 11’de de fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmamış çocuk hakkında idari para cezası uygulanamayacağı düzenlenmiştir.⁹⁷

Ebeveynlerin çocuğu dilencilikte araç olarak kullanma konusunda çoğunlukla karar ve eylem ortaklığı içinde oldukları düşünüldüğünde, bu gibi hallerde müşterek faillikten söz etmek mümkün olacaktır. Ancak müşterek faillik yönünden, örneğin babanın çocuğu dilendirmeye götürürken annenin sessiz kaldığı durumlarda sorumluluğun belirlenmesinde, annenin suça göz yuman veya dilendirme fiillerini onaylayan ya da örtülü olarak da olsa destekleyen bir tavır içinde olup olmadığı, fiili engellemek için bir girişiminin olup olmadığı, eşine karşı çıkıp çıkmadığı, örneğin çocuğun getirdiği parayı alarak harcıyıp harcamadığı incelenmelidir. Yine ayrı bir tehdit veya şiddet tehlikesi altında olması nedeniyle olaya göz yummak zorunda kalıp kalmadığı, çocuğu dilencilikğe ikna etme veya karşı çıkmama yönünde telkin etme gibi bir davranışının olup olmadığı, çocuğa çalışmayı empoze edip etmediği çocuğun ve tanıkların beyanları ile olay bazında incelenmelidir. Bu açıklamalara rağmen örnekte anne, sadece sessiz kalarak dahi suçun işlenmesini kolaylaştırdığından, annenin azından yardım eden olarak sorumluluğundan söz edilmesi mümkündür. Nitekim annenin sessiz kalması çocuğun da

⁹⁴ Mercan, s.125

⁹⁵ Baş, s.338

⁹⁶ Birtek, s.157

⁹⁷ Baş, s.339

babasına karşı çıkmasını zorlaştıracığından ve engelleyeceğinden suçun işlenmesini kolaylaştırmaktadır.

Suçun iştirak halinde işlendiği durumlarının maddenin 3. fıkrasında düzenlenen suçun bir örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesi nitelikli halden ayrılması önemlidir.⁹⁸ Birlikte hareket ederek çocuğu dilencilikte araç olarak kullanan faillerin, suçu örgüt faaliyeti çerçevesinde işleyip işlemedikleri de ayrıca somut olayın koşulları dikkate alınarak araştırılmalıdır.

c. İctima

Dilencilik suçu yönünden TCK madde 43/1 doğrultusunda zincirleme suç hükümlerinin uygulanması mümkündür. Dilencilikte araç olarak kullanılan çocuğun sokaklarda ara vermeksizin birden fazla kişiyi muhatap alarak dilenmesi tek başına eylemi zincirleme suç haline getirmeyecektir. Bu ihtimalde eylemin hukuken tek fiil olarak kabul edilmesi ve failin zincirleme suç hükümleri uygulanmaksızın⁹⁹ tek dilencilik suçundan cezalandırılması önerilmektedir. Ancak olayın özelliklerinin cezanın belirlenmesinde ve bireyselleştirilmesinde dikkate alınması gereklidir. Dilencilik eylemi kesintiye uğramışsa, örneğin, çocuk iki veya daha fazla farklı günde dilencilik eylemi gerçekleştirmişse zincirleme suç hükümleri uygulanabilecektir.¹⁰⁰

Fail tek bir çocuğu birden fazla kez dilencilikte araç olarak kullanması halinde TCK madde 43/1 gereğince yine zincirleme suç hükümleri uygulanacağı ifade edilmektedir.¹⁰¹ Failin bir veya birden çok çocuğu, dilendirmesi halinde tek bir suç olduğu kabul edilmesine rağmen failin dilencilikle araç olarak kullanılan çocukları birden fazla farklı günde di-

⁹⁸ Hafizoğulları/Özen, s. 367

⁹⁹ Birtek, s.157

¹⁰⁰ Birtek, s.158

¹⁰¹ Baş, s.339

lenmeye çıkarması halinde zincirleme suçun söz konusu olacağı kabul edilmektedir.¹⁰²

Failin tek bir fiiliyle birden fazla çocuğu dilencilikte araç olarak kullandığı durumlarda tek bir dilencilik suçunun söz konusunu olduğunu ileri süren görüşler yanında TCK madde 43/2'nin uygulanması gerektiğini ileri süren görüşler¹⁰³ ve mağdurun toplum olduğu yönündeki açıklamayı temel alarak TCK madde 43/1'in uygulama alanı bulacağını ifade eden görüşler mevcuttur. Yargıtay bazı kararlarında bu üçüncü görüşü benimserken, bazı kararlarında ise TCK madde 43/2 hükmünün uygulanması gerektiğine yer vermiştir. Örneğin Yargıtay 8.CD, 09.06.2016 tarih ve E. 2016/5052, K.2016/7718 sayılı ilamında “... Sanık hakkında dilencilik suçlarından kurulan mahkumiyet hükümleri açısından; Sanığın, bir suç işleme kararının icrası kapsamında aynı suç kastıyla çocukları olan mağdurları dilendirdiğinin anlaşılması karşısında, sanık hakkında dilencilik suçundan bir kez ceza verilip bu cezanın TCK'nın 43/2-1. maddesi uyarınca artırılması gerektiği gözetilmeden, sanık hakkında her bir mağdura yönelik dilencilik suçundan ayrı ayrı mahkumiyet hükümleri kurulması, Kanuna aykırı, ... vekilinin temyiz nedenleri yerinde görülmeyle, ... BOZULMASINA 14/04/2021 tarihinde oy birliğiyle karar verildi.”¹⁰⁴ açıklaması yer almıştır. Ancak suçta araç olarak kullanılan kişiler birden fazla olduğu için, TCK madde 43/2 bağlamında zincirleme suç hükümlerinin uygulanmasına yönelik Yargıtay kararları doktrinde eleştirilmektedir. Eleştiren yazarlar, suçta araç olarak kullanılan kişiler suçun konusunu oluşturup, suçun mağduru olmadıklarını ifade ederek, zincirleme suç hükümlerinin uygulanması kanunun lâfzına ve ruhuna aykırı görüldüğünü savunmaktadır.¹⁰⁵

Birden fazla fiil ile birden fazla kimse dilencilikte araç olarak kullanılmışsa zincirleme suç hükümlerinin şartları bulunduğu takdirde uygulama alanı bulacağı ifade edilmektedir.¹⁰⁶

¹⁰² Baş, s.340

¹⁰³ Baş, s.339

¹⁰⁴ Aktaran; Mercan, s.126

¹⁰⁵ Mercan, s.126

¹⁰⁶ Baş, s.339

Fail hem kendisinin dilencilik yapıp hem de TCK madde 229 kapsamında çocuğu araç olarak kullanması halinde hem dilencilik kabahatinden hem de dilencilik suçundan sorumlu olacaktır. Çocuğun araç olarak kullanıldığı dilencilik suçu bakımından failin hem dilencilik suçundan hem de TCK m. 232’de yer alan kötü muamele suçundan sorumlu olacağı da ileri sürülmektedir. Bu görüşe göre TCK madde 44 uyarınca¹⁰⁷ bir fiil ile birden fazla suçun oluşmasına sebebiyet veren kişi hakkında bunlardan en ağır cezayı gerektiren suçtan yani dilencilik suçundan dolayı cezalandırma söz konusu olacaktır. Ayrıca TCK 229 hükmü kötü muamele suçuna göre özel hüküm niteliğinde olduğundan da bu hükme göre sorumluluk tayini gerektiği de ifade edilmiştir.¹⁰⁸

Çocuğun araç olarak kullanıldığı dilencilik suçu çocuğun esaretine dayalı olarak işleniyorsa, örneğin bir babanın çocuğunu çocuklara dilencilik yaptıran bir çeteye para karşılığında vermesi durumunda ayrıca insan ticareti suçunun oluşacağı kabul edilmektedir.¹⁰⁹ Bu gibi durumlarda failin her iki suçtan dolayı ayrı ayrı cezalandırılacağı ve ortada ayrıca bir suç örgütü mevcutsa failin cezasının bu nedenle de arttırılması gerektiği ifade edilmiştir.¹¹⁰

III. ÇOCUKLARIN DİLENCİLİK SUÇUNDA ARAÇ OLARAK KULLANILMAKTAN KORUNMASI VE SUÇUN ÇOCUK HAKLARI BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A) GENEL OLARAK

Çocukların dilencilikte araç olarak kullanılması ister bir yetişkinin fiziken beraberinde bulundurulması, isterse çocuk üzerindeki hakimiyeti ile çocuğun doğrudan para veya yardım talebi ya da çeşitli ürünler satması veya bir enstrüman çalması gibi çocuğun emeğinin suistimali

¹⁰⁷ Baş, s.341

¹⁰⁸ Baş, s.342

¹⁰⁹ Veli Özer Özbek/Koray Doğan/Pınar Bacaksız, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Seçkin Yayıncılık, 17. Baskı, Ankara, 2022, s.108

¹¹⁰ Baş, s. 343. Aynı yönde Birtek, s.163-164

şeklinde olsun temel çocuk haklarını ihlal ettiği ve bu hallerde çocuğun fiziksel, zihinsel ve ekonomik istismarının söz konusu olduğu tartışmasızdır. Çocuğun içinde bulunduğu ekonomik, ailevi, kültürel ortam nedeniyle eylemi meşru görmesi ya da kabullenmesi sonucu değiştirmektedir. Nitekim olağan koşullarda hiçbir çocuğun sokaklarda mendil ya da su satmayı veya tanımadığı kimselerden para veya yardım istemeyi kendi başına tercih edemeyeceği açıktır. Başta Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Türk Ceza Kanunu ve Türk Medeni Kanunu ile Çocuk Koruma Kanunu olmak üzere pek çok mevzuattaki düzenlemeler ile çocukların bu gibi fillerden korunması amaçlanmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde çocukları ve haklarını dilencilikte araç olmaktan korumayı amaçlayan ulusal ve uluslararası düzenlemeler ile suçun ihlal ettiği çocuk haklarına yer verilecek ve uygulamadan örneklerle çözüm önerileri sunulacaktır.

B) ÇOCUKLARIN DİLENCİLİK SUÇUNDA ARAÇ OLARAK KULLANILMASINI ÖNLEMİYİ VE BU ÇERÇEVEDEKİ ÇOCUK HAKLARINI KORUMAYI AMAÇLAYAN DİĞER DÜZENLEMELER

Devletin çocukların gelişmelerini güvence altına alma, ekonomik ve sosyal refahını sağlama görevi çerçevesinde ulusal ve uluslararası çeşitli mevzuatlarla çocukların temel hakları korunmaya çalışılmaktadır.¹¹¹ Çalışmanın konusunu oluşturan suç bakımından başta çocukların yaşama, sağlık, uygun koşullarda zihinsel ve fiziksel olarak gelişme, eğitim gibi temel hakları ile sözde “çalışma” olarak adlandırılan emek sömürüsünden korunmaları amacıyla kendilerini dilencilikte araç olarak kullanan kimselere uygulanacak cezai yaptırım dışında çocuğu ve haklarını koruma amaçlı getirilmiş çeşitli düzenlemeler mevcuttur.

Çocuk haklarına dair en temel uluslararası hukuki metin olarak çocukların katılım, düşüncelerini ifade etme, ayrımcılıktan korunma, gıda, barınma, sağlık dahil tüm temel ihtiyaçlarının karşılanması, her türlü kötü muameleden korunması ve çocuğun üstün yararının önceliği

gibi hemen tüm konularda düzenlemeler içeren Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHDS)'nin çocukların dilencilikte araç olarak kullanılmasını engelleme ile bağlantılı görülebilecek hükümleri de mevcuttur. İlk olarak ÇHDS'nin 6. maddesinde çocuğun yaşama hakkı ve devletlerin çocuğun hayatta kalması için çabalama yükümlülüğü düzenlenmiştir. 19. maddede ise çocuğun yasal temsilcileri veya bakımını üstlenen herhangi birinin yanında ve gözetiminde iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkâr muamele ile her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması yükümlülüğü yer almaktadır. Yine 36. maddede çocuğun her türlü sömüründen korunmasına dair taraf devlet yükümlülüğü yer alırken, 32. maddede çocuğun ekonomik sömüründen korunması, her türlü tehlikeli veya eğitimine, sağlığına ya da gelişimine zarar verecek işlerde çalıştırılmaya karşı korunması gerekliliği yer almıştır.¹¹²

Çocukları bu alanda korumayı amaçlayan diğer uluslararası belgelere bakıldığında; Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol'de¹¹³ zorla çalıştırma ve hizmet ettirme ya da benzeri uygulamaların yasaklanması ile çocuk dilenciliklerinin de önlenmeye çalışıldığı ifade edilmektedir.¹¹⁴

Yine Türkiye'nin de kabul ettiği başka uluslararası belgelerle de çocukların "çalışma" adı altında emek sömürüsü ve ekonomik istismardan korunmalarının amaçlandığı görülmektedir. Bu metinler aynı zamanda çocukların dilencilikte araç olarak kullanılmasını da önlemeyi amaçlamaktadır. ILO'nun 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaş Sözleşmesi çalışma için bir asgari yaştan belirlenmesi ve çocuklarının çalıştırılmasının tamamen önlenmesi amacıyla çalışma için asgari yaş sınırınının 15 ol-

¹¹² <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)

¹¹³ <https://hukukbook.com/insan-ticaretinin-onlenmesine-iliskin-birlesmis-milletler-protokolu/> (Erişim Tarihi: 26.09.2023)

¹¹⁴ Kalfa Topateş, s.152

masını ve “doğası veya yapıldığı koşullar bakımından genç kişilerin sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek her türlü istihdam veya çalışmaya kabul için asgari yaş 18’in altında” olamayacağını hüküm altına almıştır.¹¹⁵ ILO’nun 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi ise taraf devletlerin en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin öncelikli olarak ortadan kaldırılması için çocuğa yönelik eğitim ve rehabilitasyon hizmetleri dahil her türlü eylem ve önlemleri uygulaması yönündeki devlet yükümlülüğünü hüküm altına almıştır.¹¹⁶

Ulusal mevzuatımıza baktığımızda ise; çocuk haklarının korunması bakımından en temel düzenlemeler Anayasa’da yer almaktadır. Anayasa’nın öncelikle 41. maddesinde çocuğun korunma, bakım gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik hakları yanında her türlü istismara ve şiddete karşı devletin korumasında olduğu düzenlenmiştir. Devamındaki 42. maddede ise çocuğun eğitim ve öğretim hakkı ile zorunlu temel eğitim düzenlemesi yer almıştır.¹¹⁷ Çalışmaya ilişkin 50. maddede ise çocukların çalışma şartları bakımından özel olarak korunacağı güvencesi yer alırken ayrıca kimsenin yaşına ve gücüne uygun olmayan işlerde çalıştırmayacağı düzenlenmiştir.¹¹⁸ Son olarak 61. maddede korunmaya muhtaç durumdaki çocukların topluma kazandırılabilmesi için devlet tarafından her türlü önlemin alınacağı belirtilmiştir.¹¹⁹

Ulusal mevzuatımızdaki diğer düzenlemelere bakıldığında; Türk Medeni Kanunu çocuğun bakımı, eğitimi ve korunmasının öncelikle anne-babanın yükümlülüğü olduğunu ve bu giderlerin ebeveynler tarafından karşılanacağını düzenlemiştir. Devam eden hükümlerde de bu görevleri yerine getirirken çocuğun yararının gözetileceğini ve ken-

¹¹⁵ ILO 138 No’lu Asgari Yaş Sözleşmesi https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377287/lang--tr/index.htm (Erişim Tarihi: 09.09.2023)

¹¹⁶ 182 No’lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377311/lang--tr/index.htm (Erişim Tarihi: 27.09.2023)

¹¹⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 26.09.2023)

¹¹⁸ Uğurlu/Aksoy Gülsen, s.17

¹¹⁹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 26.09.2023)

disini ilgilendiren önemli konularda olabildiğince çocuğun görüşünün de alınacağı yer almıştır. Kanun'un 340. maddesi ile devamında “anne-babanın çocuğu eğitme, çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâkî ve toplumsal gelişimini sağlama ve koruma görevi ile çocuğun menfaati ve gelişmesinin tehlikeye düşmesi halinde anne-baba bunu engelleyemez veya engellemez ise” mahkeme tarafından çocuğu koruyucu tedbirlerin alınabileceği düzenlenmiştir. Mahkemenin alabileceği tedbirler velayetin kaldırılmasından, çocuğun kurum bakımına alınmasına kadar geniş bir yelpazededir. Buna göre “çocuğun bedensel ve zihinsel gelişiminin tehlikede olması veya çocuğun manen terk edilmiş olması halinde” bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirilmesine karar verilebilecektir. Yine “çocuğun korunmasına ilişkin diğer önlemlerden sonuç alınamaz ya da bu önlemlerin yetersiz olacağı önceden anlaşılırsa, ana ve babanın velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi, çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya ona karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savaştılması hallerinde” ise velayetin kaldırılmasına karar verilebilecektir.¹²⁰

Sosyal Hizmetler Kanunu¹²¹ ve Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği¹²² “anne veya babası tarafında ihmal edilip dilencilik yapmakla karşı karşıya bırakılan çocuğu” korunmaya muhtaç çocuk olarak tanımlarken, Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK), dilendirilen çocukları, gelişim ve güvenliklerinin tehlikede olması ve suç mağduru olmaları nedeniyle “korunma ihtiyacı olan çocuk” olarak tanımlamıştır. Bu doğrultuda dilencilikte araç olarak kullanılmak suretiyle hakları ihlal edilip korunma ihtiyacı içine düşen çocuk hakkında Sosyal Hizmetler Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu çerçevesinde koruyucu-destekleyici tedbirlerin alınması mümkündür.

¹²⁰ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf> (Erişim Tarihi: 30.09.2023)

¹²¹ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)

¹²² <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=12566&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 09.09.2023)

ÇKK çocuğun haklarının korunması hususunda; 4. maddede çocuğun uluslararası belgelerde de korunan yaşama, gelişme, korunma ve katılım gibi temel haklarının güvence altına alınması, yararın gözetilmesi, ayrımcılıktan korunması ve kendisini ilgilendiren kararlara yaşı ve gelişimi izin verdiği ölçüde bilgilendirilerek katılımının sağlanması, uygun eğitim ve öğretim alması ve sağlıklı bir birey olarak gelişmesi için ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmalarını temel ilke olarak kabul etmiştir.

Dilendirildiği tespit edilen çocuklar hakkında ÇKK madde 5 doğrultusunda koruyucu ve destekleyici tedbirler alınabilmektedir. Bu tedbirler maddede, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirleri olarak belirlenmiştir. İlk olarak destekleyici tedbirler ile çocuğun ihtiyaç duyduğu hizmetlere erişmesini ve ailesi ile kalmaya devam etmesini sağlamak amaçlanmaktadır.¹²³ Böylece çocuğun risk altındaki temel hakları korunmaktadır. Bu çerçevede danışmanlık tedbiri kapsamında çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere aile danışmanlığı ile çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile sorunların çözümünde yardımcı olacak, gelişimini teşvik edecek, topluma uyumuna ve gelecek yaşamı için hazırlanmasına yardımcı olacak danışmanlar görevlendirilmesi mümkündür.¹²⁴ Bu tedbir alanında eğitim almış uzmanlar (psikologlar, psikolojik danışmanlar gibi) ile kurumlarda görevli sosyal çalışma görevlileri tarafından yerine getirilmektedir.

Eğitim tedbiri kapsamında, çocuğun bir eğitim kurumuna devamı, iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesi veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesi mümkündür. Bu tedbir çocuğun eğitim hayatına devam etmesini ve yetişkin olarak sürdüreceği geleceğine yönelik meslek ve beceri sahibi olmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu tedbirin yerine getirilmesinde Millî Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve

¹²³ Kağan Yeniol, Çocuk Koruma Kanununda Yer Alan Tedbirlerin Çocuk Sağlığına Etkisi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, s.34

¹²⁴ Yeniol, s.35

Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü'nün iş birliği önem arz etmektedir.

Bakım tedbiri kapsamında çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesi öngörülmektedir. Bu tedbir ile mevcut aile ortamlarında bulunmalarının temel haklarını ihlal ediyor olması veya ihtiyaçlarının aile yanında destekleyici tedbirlerle karşılanamıyor olması gibi nedenlerle çocuğun devlet kurumları veya devlet kontrolü ile koruyucu aile yanına yerleştirilmesi söz konusu olmaktadır.

Son olarak sağlık tedbiri kapsamında çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına karar verilebilecektir. Sağlık tedbiri diğer tedbirlerin öncesinde veya uygun görülen diğer tedbirler ile eş zamanlı olarak da uygulanabilmektedir.

ÇKK tedbir ve koruma kararları hususunda çocuğun ailesinin yanında ve ailesiyle birlikte desteklenmesinin esas olduğunun, bir kuruma alınma gibi çocuğu aileden ayıran tedbirlerin son çare olarak kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak uygulanacağını da düzenlemektedir.

Çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı; çocuğun ebeveynleri, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet savcısının iste mi üzerine veya re'sen çocuk hâkimi tarafından alınabilmektedir. Ancak adli ve idarî merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, korunma ihtiyacı olduğunu tespit ettikleri çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdür. Kurum ise bildirilen çocuk ile ilgili derhal araştırma yapmakla görevlidir. Koruyucu veya destekleyici tedbir amacıyla başvuru mahkeme gerekli gördüğü hallerde ayrıca sosyal inceleme yaptırabilir, birden fazla tedbire karar verebilir. Mahkeme ayrıca çocuk hakkında koruyucu

ve destekleyici tedbir kararının yanında Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre velayet, vesayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında da karar vermeye de yetkilidir. Hâkim çocuğun ve olayın durumuna göre tedbirin kaldırılmasına ve değiştirilmesine karar verebilir, kaldırılmadığı müddetçe ise çocuğun on sekiz yaşın doldurulmasıyla kendiliğinden sona erecektir.

ÇKK kapsamında ayrıca derhâl korunma altına alınmasını gerektiren bir durumun varlığı hâlinde çocuk, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra acil korunma kararının alınması için Kurum tarafından çocuk hâkimine müracaat edilebilir. Acil korunma kararı en fazla otuz günlük süre ile sınırlı verilir ve bu sürede Kurum çocuk hakkında sosyal inceleme yapar. Kurum, inceleme sonucunda, tedbir kararı alınmasının gerekmediği sonucuna varırsa bu yöndeki görüşünü ve sağlayacağı hizmetleri hâkime bildirir. Çocuğun, ailesine teslim edilip edilmeyeceğine veya uygun görülen başkaca bir tedbire hâkim tarafından karar verilir. Kurum, çocuk hakkında tedbir kararı alınması gerektiği sonucuna varırsa hâkimden koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesini talep eder. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından, kendisine intikal eden olaylarda gerekli önlemler derhâl alınarak çocuk, resmî veya özel kurullara yerleştirilir.

Korunmaya, bakıma, yardıma ihtiyacı olan çocukları tespit ve inceleme görevi ayrıca Sosyal Hizmetler Kanunu çerçevesinde Sosyal Hizmetler Kurumu'na da verilmiştir. Ancak mahalli mülki amirler, sağlık kuruluşları ve köy muhtarları ile genel kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurları bu çocuklardan Kurum'un haberdar edilmesiyle ve iş birliği ile yükümlüdürler. Korunmaya ihtiyacı olan çocukların bu Kanun hükümlerine göre sosyal hizmet kuruluşlarında bakılıp yetiştirilmeleri ve bir meslek sahibi edilmeleri hususundaki gerekli tedbir kararı yine Çocuk Koruma Kanununa göre yetkili ve görevli mahkemece alınır. Bu karar için gerekli belgeler Kurumca düzenlenir ve ilgili mahkemeye gönderilir. Haklarında derhal korunma tedbiri alınmasında zorunluluk görülen çocuklar mahkeme kararı alınıncaya kadar, bu Kanuna göre ku-

rulmuş kuruluşlarda veya aile yanında mahalli mülki amirin onayı alınmak suretiyle bakım altına alınır. Sosyal hizmet kuruluşlarının kendisine teslim edilen çocuk hakkında yapacağı inceleme sonucunda hazırlayacağı raporda, çocuğun derhâl korunma altına alınmasını gerektiren bir durum olmadığı ve ailesine teslim edilmesinde herhangi bir sakınca bulunmadığı kanaatine varması hâlinde mülki idare amirinin onayı ile çocuk ailesine teslim edilebilir. Ayrıca okul çağındaki korunmaya ihtiyacı olan çocukların eğitim ve öğretimlerinin Millî Eğitim Bakanlığı ile diğer kamu kurumlarına ait okullarda gerçekleştirilip okula devam edemeyen çocukların da kamu ve özel işyerlerinde ücret mukabilinde çalıştırılarak bir meslek sahibi olmaları sağlanacağı bu Kanun ile hüküm altına alınmıştır.¹²⁵

Çocuğun ekonomik sömüründen ve çalışma adı altında istismardan korumak ve eğitimine devamını sağlamak amacıyla başka özel kanunlarda da düzenlemeler yapılmıştır. İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 52, 55, 56 ve 59. maddelerinde çocuğun ilköğretime devam zorunluluğu ile kanunda sayılan haller ve resmi izin süreleri dışında çocukların okula gönderilmemesi hallerinde yasal temsilcilere uygulanacak yaptırımları düzenlemiştir. Ayrıca mülki amir, ilköğretim müfettişleri ve zabıta teşkilatının ilköğrenim çağındaki çocukların mecburi ilköğretim kurumlarına devamlarını sağlamakla ve bu hususta her türlü tedbiri almakla görevli oldukları da Kanun'da yer almıştır.¹²⁶ Yine İş Kanunu 71. Madde ve devamında on beş doldurmamış çocukların çalıştırılmasını yasaklanırken,¹²⁷ Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'te çocuk ve gençlerin yalnızca okula devamları ile okuldaki başarılarına engel olmayacak işlerde çalıştırılabileceğini düzenlemiştir.¹²⁸

¹²⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 30.09.2023)

¹²⁶ İlköğretim ve Eğitim Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.4.222.pdf> (Erişim Tarihi: 26.09.2023)

¹²⁷ İş Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4857.pdf> (Erişim Tarihi: 26.09.2023)

¹²⁸ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5457&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 26.09.2023)

C) ÇOCUKLARIN DİLENCİLİK SUÇUNDA ARAÇ OLARAK KULLANILMALARININ ÇOCUK HAKLARINA ETKİLERİ

Çocuk hakları kavramı temel olarak çocukların doğuştan sahip oldukları eğitim, sağlık, barınma, sağlıklı gelişim ve her türlü sömürüye karşı korunma gibi ulusal ve uluslararası düzenlemeler ile korunmaya çalışılan tüm hakları ifade etmektedir.¹²⁹ Evrensel bir metin olan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuk haklarını; din, ırk, dil, kültür, cinsiyet, ekonomik-sosyal durum farkları gözetilmeksizin tüm çocukların bu haklara sahip olmasını ifade eden ayrımcılık yasağı, sağlıklı yaşama, gelişme ve potansiyelini gerçekleştirme hakkını ifade eden yaşama ve gelişme hakkı, çocukların kendilerini etkileyecek kararlara katılma ve görüşlerini ifade etme hakkı ile çocuğu etkileyen her iş ve işlemde çocuğun üstün yararına öncelik tanınması şeklinde kategorize etmiştir.¹³⁰ ÇHDS 'de çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma, tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçları yaşamsal haklar olarak ifade edilirken, eğitim, oyun ve dinlenme, bilgi edinme, düşünce özgürlüğü gibi haklar gelişme hakları ve çocuğun her türlü ihmal, istismar ve sömürüden (ekonomik istismar dahil) korunması da koruma hakları olarak ifade edilmiştir. Görüşlerini açıklama ve kendisini ilgilendiren konularda karara katılma da çocuğun katılma hakları arasında sayılmaktadır.¹³¹ Çocuğun ayrıca "ekonomik sömürü ile her türlü tehlikeli veya eğitimine, sağlığına, bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ya da toplumsal gelişimine zararlı işte çalışmasına karşı korunma hakkı" da mevcuttur.¹³²

Dilencilikte araç olarak kullanılan çocukların bedensel, ruhsal ve ahlaki gelişimlerinin ve güvenliklerinin tehlikede olduğu hususunda görüş birliği vardır.¹³³ Ancak bu gibi fillerle ihlal edilen çocuk hakları-

¹²⁹ Güngör/Erdurak, s.13

¹³⁰ <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> (Erişim Tarihi: 26.09.2023)

¹³¹ Zeynep Uğurlu/İpek Aksoy Gülsen, "Çocuk Hakları Ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal Ve İstismardan Korunması", Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Haziran 2014, s.5

¹³² Uğurlu/Aksoy Gülsen, s.14

¹³³ Ömer Gedik, "Dilencilik Türki Pozitif Hukukundaki Yeri", Bir Kent Sorunu Dilencilik (Sorunlar ve Çözüm Yolları) Sempozyum Tebliğler Kitabı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, (Haz. Suvat Parin), İstanbul, 2009, s.567

na bakıldığında, çocukların mağduriyetinin daha geniş kapsamlı olduğu görülmektedir.

İlk olarak çocuğun sokaklarda bir yetişkin ile veya tek başına dilenmek, müzik aleti çalmak ya da bir şeyler satmak zorunda bırakılması durumunda okula devamı, derslere devamlı ve etkin katılımı imkânsız hale geldiği gibi çocukların okula ve eğitime bakışı ve verdiği önem olumsuz etkilenmektedir.¹³⁴ Dilencilikte araç olarak kullanılması nedeniyle fasıllı şekilde okula devam edebilen çocukların da öğrenimden beklenen faydayı alamadıkları gibi, okula ve arkadaşlarına uyum sorunları yaşamaları söz konusu olmaktadır. Bu şekilde çocuğun öncelikle temel eğitim-öğretim hakkının ve daha geniş anlamda gelişme ve kendini gerçekleştirme haklarının ihlal edildiği açıktır. Nitekim uygun ve yeterli eğitimi alamayan bir çocuğun bir meslek edinerek ekonomik bağımsızlığını kazanması, kendisine ekonomik koşullarını iyileştirecek bir gelecek kurması neredeyse imkansızdır. Çalışmalar ayrıca okulda başarısızlık, uyum sorunları ile düşük gelecek beklentisi, çalışma zorunluluğu, sokak deneyimlerinin birleşmesinin aileden kavramından uzaklaşmaya neden olduğunu göstermiştir.¹³⁵

İkinci olarak “dilencilik yapan” çocukların hem fiziksel hem de psiko-sosyal gelişiminin zarar gördüğü çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur.¹³⁶ Farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda çocuklar ne denli erken çalışmaya başlamışsa, fiziksel gelişimlerinin de o denli şiddetli gerileme olduğu tespit edilmiştir.¹³⁷ Burada çocukların fiziksel güçlerinin üzerinde yorgunluğa ve kötü fiziksel şartlara maruz kalması, yetersiz ve dengesiz beslenmesi nedeniyle bedensel sağlıkları zarar görmektedir. Ek olarak insanları kendilerine olan tutumu, hiç tanımadıkları insanlardan maruz kalabildikleri küçük düşürücü, rencide edici veya şiddet içeren sözler ve

¹³⁴ Güngör/Erdurak, s.26

¹³⁵ Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, (Haz. Hakan Acar), UNICEF/SHÇEK Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010, s.9

¹³⁶ Gedik, s.567

¹³⁷ Anbarlı Bozatay, s.230

daha kötüsü davranışlar, uzun saatler dinlenmeden çocuk için uygun olmayan şartlarda kalmaları zihinsel ve ruhsal gelişimlerini de olumsuz etkilemekte ve gelişim geriliğine sebep olmaktadır.¹³⁸ Yine yaşlılarının kendilerine olan tutumları ile şahit oldukları kendi yaşlarındaki diğer çocukların durumu da çocuklarda büyük bir eksiklik duygusu, imrenme ve üzüntüye neden olabilmektedir. Dolayısıyla hem fiziksel hem zihinsel sağlıklarını bu derece tehlikeye düşüren eylemlerin çocuğun ve sağlıklı bir çevrede yetişme gibi haklarını ihlal ettiği görülmektedir. Özellikle küçük yaşlardan itibaren dilencilikte araç olarak kullanılan çocukların aile ilişkilerinin zayıfladığı/koptuğu, çocukların “çocukluklarını kaybettiği” ifade edilmektedir.¹³⁹ Yine sokaklarda dilendirilen çocukların “kişilik bozuklukları” gibi bazı rahatsızlıklara yakalanma risklerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu şartlarda büyüyen bir çocuğun temel fiziksel ihtiyaçlarından dahi mahrumken psikolojik bir destek ve tedavi alabilmesi de mümkün olmadığından çocukların sokaklarda karşılaştıkları eylemler travmaya sebep olmakla birlikte, çocuğu da şiddet uygulayabilecek birine dönüştürebilmekte ve bir aile, yetişkin korumasından yoksunluğu çocukları her çeşit sömürü ve istismara açık hale getirmektedir.¹⁴⁰

Üçüncü olarak sayılabilecek yukarıdaki açıklamanın devamı niteliğinde ek bir sonuç; bir yetişkinin yanında veya tek başına dilenmeye mecbur bırakılmaları çocukları başta cinsel istismar, insan ticareti¹⁴¹, hırsızlık ve uyuşturucu gibi suçların da mağduru haline getirebilmektedir.¹⁴² Örgüt faaliyeti olarak dilencilik yaptırdığı tespit edilen grupların, çocukların kaçmalarını engellemek veya onları daha kolay kontrol edebilmek amacıyla çocuklara yönelik şiddet, tehdit, uyuşturucu, cinsel

¹³⁸ Anbarlı Bozatay, s.230

¹³⁹ Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, (Haz. Hakan Acar), UNICEF/SHÇEK Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010, s.5

¹⁴⁰ Güngör/Erdurak, s.23

¹⁴¹ Anbarlı Bozatay, s.226

¹⁴² Özer/Yontar, Kent Güvenliğini Tehdit Eden Bir Unsur Olarak Dilencilik, s.247

istismar gibi başka suçları da işleyebildiği tespit edilmiştir.¹⁴³ Bunun yanında bireysel faillerin de yalnız, savunmasız gördükleri çocuklara yönelik olarak bu suçları işledikleri olaylara da rastlanmaktadır.

Ne yazık ki çocukların maruz kaldığı riskler bunlarla da sınırlı değildir. 2002 yılında İstanbul’da yapılan bir araştırmada çocukların aileleri veya sokaktaki insanlardan şiddet gördüklerini, gıda gibi temel ihtiyaçlarını dilenerek gidermeye çalıştıkları, para kazanamadıklarında veya yeterli miktarda kazanamadıklarında şiddet ile cezalandırılabilirdikleri tespit edilmiştir.¹⁴⁴ Çocuklar hem kendi ailelerinden hem de hiç tanımadıkları kimselerden gelebilecek tehlikelere karşı savunmasız kalmaktadır. Dolayısıyla bu çocukların her türlü ihmal, istismar ve sömürüden korunma, üstün yararları çerçevesinde hareket etme ve yaşama gibi temel insan haklarının ihlal edildiği ortadadır. Aynı zamanda çocukların mağduru olduğu bu suçlar çoğu zaman çocuğun korkusu, bilgisizliği, kendisi ile ilgilenen veya mağduriyetini fark eden kimse olmaması nedeniyle adli makamlara intikal etmemekte, karanlık alanda kalabilmektedir. Dolayısıyla çocuğun adil ve güvenli bir çevrede yaşama hakkı ile adalete erişim gibi haklarının da ihlal edilmiş olması mümkündür.

Dördüncü olarak dilencilikte araç olarak kullanılan çocukların, farklı ve çok sayıda kötülüğe maruz kalmaları neticesinde toplum tarafından dışlanmaları ve nihayetinde suça sürüklenmeleri de çocuk hakları açısından bir diğer sorunlu noktadır.¹⁴⁵ Çocuklar dilencilik yaparken karışabildikleri suçlar nedeniyle emniyet güçleriyle karşı karşıya gelebilmektedir.¹⁴⁶ Çalışmalar çocukların küçük yaşta emniyet güçleri ile tanışmasının ileride suç oluşturabilecek fiillerden “daha az çekinir” olmasına neden olduğunu göstermiştir.¹⁴⁷ Aile ve yetişkin denetiminden uzak ve ekonomik olarak dezavantajlı durumda olan ve dilencilikte araç olarak kullanılan çocuklar başta hırsızlık gibi çeşitli suçlara kolayca yönlendirilir.

¹⁴³ Özer/Yontar, Kent Güvenliğini Tehdit Eden Bir Unsur Olarak Dilencilik, s.243-244

¹⁴⁴ Kalfa Topateş, s.194

¹⁴⁵ Demirdağ, s.86

¹⁴⁶ Güngör/Erdurak, s.22

¹⁴⁷ Yılmaz, s.200

dirilebildikleri gibi bu çocukların uçucu ya da uyuşturucu madde kullanma, alkol, sigara gibi bağımlılık yapıcı çeşitli zararlı maddeleri daha çok kullandığı tespit edilmiştir. Kullanılan bazı maddelerin ayrıca suç teşkil ediyor olması da yine çocukların suça sürüklenmelerine neden olmaktadır.¹⁴⁸ 2012’de yapılan bir araştırma sokakta “çalışan” çocukların; hırsızlık, kapkaç, yankesicilik, illegal madde satmayla ilişkili çeşitli suç örgütlerinde yer aldıklarını ortaya koymuştur.¹⁴⁹ Bu nedenle çocukların başta sağlık, güvenlik, sömürü, ihmal ve istismardan korunma gibi temel haklarının ihlal edildiğini söylemek mümkündür.

Son olarak değinilmesi gereken bir diğer husus; farklı çalışmada ortaya koyulan çocuk dilencilerin trafik kazalarına ve hastalıklara karşı daha savunmasız ve bu gibi tehlikelere daha açık olmalarıdır.¹⁵⁰ Dilencilikte araç olarak kullanılan çocukların sürekli kazalara, yaralanmalara maruz kaldığı için bedenlerinde izleri ve yaraları olduğu, daha çok trafiğin yoğun olduğu cadde ve sokaklarda bulduklarından trafik kazalarında sıkça mağdur oldukları tespit edilmiştir. Trafikte su, çiçek satmak veya para istemek için araçların arasına girmeleri yaygın görüldüğünden bu gibi tehlikelerle yüz yüze kaldıkları görülmektedir.¹⁵¹ Ayrıca uygun şekilde tedavi edilememe, yaralanma veya hastalanma hallerinde yeterli tıbbi tedavi ve ilaca erişimlerinin olmaması nedenleriyle de ikincil bir zarara uğradıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla böyle tehlikeli bir ortamda büyümenin başta yaşam hakkı olmak üzere, sağlık, tedaviye erişim ve sağlıklı gelişme haklarını ihlal ettiği de açıktır.

Dilencilikte araç olarak kullanılan çocukların sağlık ve eğitim, sağlıklı gelişim gibi pek çok temel hakkının ihlal edildiği görüldüğünden bu gibi dilencilikte araç olarak kullanma fiillerinin Türk Ceza Kanunu çerçevesinde suç oluşturması yanında ayrıca Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisine de aykırılık teşkil ettiği açıktır.¹⁵² Yine çocuğun dilen-

148 Güngör/Erdurak, s.23

149 Güngör/Erdurak, s.24

150 Demirdağ, s.86

151 Güngör/Erdurak, s.24

152 Özer, s.9

cilikte araç olarak kullanıldığı durumlarda olayın oluş şekline göre ayrıca çocuğun temel haklarına dair düzenlemeler içeren diğer özel kanunlara da aykırılık teşkil edebilmesi de mümkündür. (Örneğin dilendirilmesi nedeniyle okula devam edemeyen çocuğun İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile korunan menfaatlerinin veya Medeni Kanun'da koruma altına alınan haklarının ihlali de gündeme gelebilecektir.)

Açıklanan tehlikeler ve hak ihlallerinin hepsi bütün çocuklar için olmasa da bütün çocukların bu başlık altında sayılan hak ihlallerinden en azından birine maruz kaldığı basit bir gözlem ile dahi anlaşılabilir. Suç bu yönü ile değerlendirildiğinde, çocukların dilencilikte araç olarak kullanılmaktan korunmasının ve bu alandaki düzenlemelerin önemi daha net anlaşılmaktadır. Bu amaçla çalışmanın ileriki başlıklarında çocukları bu gibi fillerden korumak ve dilencilikte araç olarak kullanılanları kurtarabilmek amaçlı yapılan güncel bazı çalışmalara ve çözüm önerilerine yer verilecektir.

D) ÇOCUKLARI DİLENCİLİK SUÇUNDA ARAÇ OLARAK KULLANILMAKTAN KORUMAYA YÖNELİK GÜNCEL ÇALIŞMALAR

Sokakta mendil satmak, müzik aleti çalmak veya doğrudan dilencileri ya da dilenen bir yetişkinin yanında bulunmaları farkı gözetmeksizin, dilencilikte araç olarak kullanılarak istismar edilen çocukların kurtarılması, ailelerinin ve kendilerinin ihtiyaçlarının karşılanması ve eğitimlerine devam edebilmeleri için ülke ve il düzeyinde çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Ülke genelinde yapılan geniş çaplı bir çalışma 2005 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü'nce 2005/5 numaralı Başbakanlık Kararnamesi ile Türkiye genelinde uygulanmak üzere hazırlanan "Yeni Hizmet Modelidir". Bu model ile sokakta 'çalıştırılan' çocukların, örgün ve mesleki eğitime yönlendirilmeleri, varsa madde bağımlılığı tedavilerinin yapılması, barınma, beslenme, giyim, sağlık, eğitim gibi tüm ihtiyaçlarının karşılanması ve

yeniden topluma karışmaları amaçlanmıştır. Çalışmada ayrıca çeşitli önleyici tedbirler de yer almıştır.¹⁵³

Model, çocukların sokaklardan kurtarılması için kurumlar arası bir iş birliği ile bütüncül bir müdahale stratejinin gerekli olduğunu açıklamıştır.¹⁵⁴ Çocuğa ulaşılması ve eğitiminin devamının sağlanması, kişiye özel gereksinimlerin karşılanması, çocuğun, ailenin ve toplumun katılımı ile tüm hizmetlerin beraber sunulması ile kalıcı çözüme ulaşılacağı ifade edilmiştir.¹⁵⁵ Sokakta dilendirilen/çalıştırılan çocukları tespit amacıyla mobil ekipler kurulması, ilk adım istasyonları, koruma mekanları, Tıbbi Tedavi ve Rehabilitasyon merkezlerinin kurulması Model kapsamında planlanmıştır.¹⁵⁶ Model doğrultusunda kurulan mobil tespit ekipleri halen hemen tüm illerde faaliyete devam etmektedir.

Model öncelikle sekiz pilot ilde uygulanmış, uygulamaların değerlendirilmesinde daha iyi sonuçlar için; aile eğitimi ile ebeveynlere yönelik meslek edindirme kurslarının yaygınlaştırılması ve istihdam, üniversite, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının katılımının artırılması, kurumlar arası işbirliği ve koordinasyonu kolaylaştırmak için ulusal düzeyde ortak bir terminoloji oluşturulması ve protokoller imzalanması, kurumların sorunluluklarının netleştirilmesi, kent düzeyinde sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklarla ilgili tüm verilerin İl Sosyal Hizmetler Müdürlüklerinden toplanması, ortak bir veri tabanı oluşturulması ve paydaş kurum ve kuruluşların bilgilendirilmesi önerilmiştir.¹⁵⁷

¹⁵³ Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, (Haz. Hakan Acar), UNICEF/SHÇEK Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010, s.15

¹⁵⁴ Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, (Haz. Hakan Acar), UNICEF/SHÇEK Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010, s.122-123

¹⁵⁵ Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, (Haz. Hakan Acar), UNICEF/SHÇEK Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010, s.12-14

¹⁵⁶ Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, (Haz. Hakan Acar), UNICEF/SHÇEK Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010, s.125

¹⁵⁷ Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, (Haz. Hakan Acar), UNICEF/SHÇEK Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010, s.130-144

Çalışmanın geniş kapsamlı içeriği sebebiyle il bazında alınacak tedbirler için öncü ve yararlı bir rehber olduğu kabul edilmektedir.

Sonraki yıllarda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yayınladığı genelelerde de çocukların korunmasına ilişkin kapsamlı düzenlemeler yer almıştır. Ancak dilencilikte araç olarak kullanılan çocuklar bakımından özellikle 2012/15 sayılı çocuk hizmetlerine ilişkin Genelge'de "*Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocukların tespitine yönelik yapılacak olan alan çalışmalarında 'Alo 183' hattına gelen çağrılarla koordinasyonun sağlanması, çalışmaların çocukların sokakta bulunduğu saatler göz önünde bulundurularak planlanması, bu hizmet için mobil ekiplerin oluşturulması/arttırılması*" gereğine yer verilmiştir. Çocukların oluşturulan ekiplerce koruma ihtiyacı içinde olduğu tespit edilen çocuklar hakkında "*mahkeme kararı alınuncaya ve/veya uygun hizmet modeli belirleninceye kadar barınma ve temel gereksinimleri karşılanmak üzere tüm Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerine bağlı 'Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi' kurulması*" düzenlenmiştir.¹⁵⁸ Genelge kapsamında ayrıca kurulacak bu birimlerde sosyal çalışmacı, hemşire, psikolog gibi uygun ve yeterli personelin bulunması, çocukların ilk aşamada sağlık kontrolü yapılarak gerekli ise tedavi işlemlerinin başlatılması, genel bakımlarının yapılması ve ihtiyaçlarının karşılanması, çocukla ön psiko-sosyal görüşme yapılarak sosyal inceleme sürecinin başlatılması, adli süreçlerin takibi ve mahkemenin çocuğun yerleştirilme kararı vermesi halinde çocuk için en uygun kurumun bulunarak yerleşmenin yapılması gereklilikleri yer almıştır.¹⁵⁹

Bakanlığın 2012/20 sayılı Genelgesi'nde ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile imzalanan iş birliği doğrultusunda çocuk işçiliğinin önlenmesi çocukların sokaklarda çalışmalarını engelleyici tedbirlerin alınması ve okula devamlarının sağlanması yönündeki faaliyetlerin kesintisiz icra edileceğine dair kararlar yer almıştır.¹⁶⁰

¹⁵⁸ <https://www.aile.gov.tr/chgm/mevzuat/genelge/> (Erişim Tarihi: 27.09.2023)

¹⁵⁹ <https://www.aile.gov.tr/chgm/mevzuat/genelge/> (Erişim Tarihi: 27.09.2023)

¹⁶⁰ <https://www.aile.gov.tr/chgm/mevzuat/genelge/> (Erişim Tarihi: 27.09.2023)

Son olarak daha güncel tarihlere bakıldığında, 2021 yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, sokakta çalıştırılan veya dilendirilen çocukların tespiti amacıyla kurulan mobil ekipler vasıtası ile ülke genelinde 27 bin 520 çocukla ilgili önlem alındığını açıklamıştır. Aynı açıklamada sokakta çalıştırılan veya dilencilik yapmaya zorlanan çocukların korunması, eğitimlerine devam etmelerinin sağlanması amacıyla ailelere yönelik rehberlik ve destek çalışmaları yürütüldüğü, çocuklar hakkında eğitim, danışmanlık ve sağlık tedbirleri alınırken, çocuğun ailesine Sosyal ve Ekonomik Destek hizmeti, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla destek, aileye rehberlik hizmeti sağlandığı, son çare olarak çocuğun kurum bakımına alınması kararı alındığı ifade edilmiştir. Açıklanan verilere göre 1078 çocuğun ailesi hakkında yasal işlem başlatılırken, 16 bin 145 çocuğun ailesine rehberlik hizmeti, 7 bin 628 çocuğun ailesine sosyal ekonomik destek veya Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla maddi destek verildiği, 6164 çocuğa da eğitim, danışmanlık ve sağlık tedbiri uygulanırken, 615 çocuğun ise kurum bakımına alındığı görülmüştür.¹⁶¹

Ülke genelinde yapılan çalışmalar ve Bakanlık tarafından alınan kararlar doğrultusunda yerel yönetimlerin de il bazında çocukların dilencilikte araç olarak kullanılmaktan kurtarılması amacıyla çeşitli tedbirler aldığı görülmektedir. Örneklere bakıldığında; 12 Haziran 2017 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, Halk Sağlığı Müdürlüğü, İl Jandarma Komutanlığı, İl Emniyet Müdürlüğü, Göç İdaresi İl Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü ve Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı arasında “Sokakta Çalıştırılan ve Dilendirilen Çocuklar İl Eylem Planı”na İlişkin İşbirliği Protokolü imzalanmıştır. Protokolün amacı; Ankara ilinde sokakta çalıştırılan ve dilendirilen Türkiye vatandaşı ve yabancı uyruklu çocuklara yönelik koruyucu önleyici çalışmaların oluşturulması ve geliştirilmesi için kurumlar arası iş birliğinin güçlendirilmesi, uygulamada yaşanan sorunlarının giderilmesi ve çocukların sağlık, eğitim, sosyal

¹⁶¹ <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/sokakta-calistirilan-ve-dilendirilen-27-bin-cocuk-icin-onlem-alindi-623156.html> (Erişim Tarihi: 27.09.2023)

etkinlik gibi temel haklarının karşılanmasına yönelik çalışmaların gerçekleştirilerek psiko-sosyal gelişimlerini desteklemek olarak açıklanmıştır.¹⁶²

2019 yılında Hakkari Valiliği il genelinde Çocuk Koruma Kanunu Hakkında Genel Emir yayınlamış, bu çerçevede psikolog, sosyolog ve sosyal hizmet uzmanlarından kurulu “Mobil Çocuk Ekipleri” oluşturularak, Emniyet Müdürlüğü personeli ile birlikte sokaklarda dilendirilen ve/veya çalıştırılan çocukların tespiti ile ailelerinde sosyal inceleme çalışmaları yapılmaya başlanmıştır.¹⁶³ Benzer şekilde Ağrı Valiliği tarafından 2021 yılında “Sokakta Çalıştırılan ve Dilendirilen Çocukların Korunması Hakkında Genel Emir” yayınlamıştır. Emrin amacı; Ağrı İli genelinde sokakta ekonomik kazanç elde etmek amacıyla çalıştırılan ya da dilendirilen çocukların; bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal bütünlüğünün korunması ve sosyal gelişimlerini sağlıklı bir şekilde sürdürmeleri, topluma yararlı bireyler olarak yetişmelerini sağlayacak koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alınması olarak açıklanmıştır. Emir doğrultusunda sokakta çalıştığı/çalıştırıldığı ya da dilendiği/dilendirildiği tespit edilen çocuklar tespit edilerek muhafaza altına alınacak, veli/vasi veya birinci dereceden yakınlarından birine teslim edilecek ve çocuğun sokakta çalışmasını/çalıştırılmasını ya da dilenmesini/dilendirilmesini yasaklayan mevzuat hükümleri ile valilik genel emri tebliğ edilerek tekrarı halinde uygulanacak yasal işlemler hakkında bilgi verilecektir. Yine çocuğun sosyal hizmet görevlileri ailesini ziyaret ederek ihtiyaç duyulan yardım ve müdahalelerde bulunulacaktır. Sokakta çalıştığı ikinci kez tespit edilen çocukların teslimi sırasında ailelerine idari para cezası uygulanacak ve Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda bulunulacaktır. Sokakta çalıştırıldığı/dilendirildiği tespit edilen yabancı uyruklu çocuklar korumaya alınarak gerekli işlemlerin başlatılması için İl Göç İdaresi Müdürlüğü’ne ve Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü’ne bildirilecektir. Eğitim haklarından yoksun çocuklara İl Millî Eğitim Müdürlüğüne ve

¹⁶² <http://ankara.gov.tr/sokakta-calistirilan-ve-dilendirilen-cocuklar-il-eylem-planina-iliskin-isbirligi-protokolu> (Erişim Tarihi: 27.09.2023)

¹⁶³ <https://www.aile.gov.tr/hakkari/haberler/sokakta-yasayan-calistirilan-cocuklar/> (Erişim Tarihi: 27.09.2023)

okul dışındaki vakitlerini değerlendirme amacıyla Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğüne gereken önlemler alınacaktır. Çocukların sokakta sattıkları malzemelerin alımının engellenmesi için ilgili STK, Belediyeler, Kamu Kurum ve kuruluşları ile toplumsal duyarlılık ve farkındalık yaratacak projeler yürütülecektir.¹⁶⁴

Dünya geneline bakıldığında ise ILO ve UNICEF gibi uluslararası organizasyonların küresel olarak çocuk dilenciliği ile mücadele ettiği, konu ile ilgili ülkeleri uluslararası iş birliğine davet ettiği görülmektedir.

Sayılan pozitif uygulama ve örneklere rağmen dilenciliğin ve çocuk dilenciliğinin kolaylıkla çözüme ulaştırılabileceğinden söz etmek güçtür.¹⁶⁵ İstihdam başta olmak üzere ekonomik sorunlar, eğitim eksikliği, göç ve nüfus artışına bağlı sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamalarının yetersiz kalması, düzensiz kentleşme ve kentle bütünleşememe, aile içi sorunlar ve çocuğa bakışı olumsuz etkileyen kültürel değerler gibi farklı nedenlerle çocukların dilencilikte araç olarak kullanılmaya devam ettiği görülmektedir.¹⁶⁶

E) ALINABİLECEK TEDBİRLER VE DİĞER ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Çocukların dilencilikte araç olarak kullanılmaktan korunması konusunda genel olarak; ıslah edici, rehabilite edici, sokak çalışması ve önleyici şeklinde isimlendirilen dört farklı yaklaşımdan söz edilmektedir.¹⁶⁷ Mevcut uygulamalarda genellikle sorunun kompleks yapısı ve tek

¹⁶⁴ <http://www.agri.gov.tr/sokakta-calistirilan-ve-dilendirilen-cocuklarin-korunmasi-hakinda-genel-emir> (Erişim Tarihi: 27.09.2023)

¹⁶⁵ Şimşek, s.527

¹⁶⁶ Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, (Haz. Hakan Acar), UNICEF/SHÇEK Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010, s.9

¹⁶⁷ Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, (Haz. Hakan Acar), UNICEF/SHÇEK Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010, s.8

yönlü çözümün uygun olmayışı nedeniyle farklı yaklaşımların bir arada kullanıldığı karma bir modelin tercih edildiği görülmektedir.¹⁶⁸

Çocukların dilencilikten ve ekonomik sömürüden korunmalarının ve kurtulmalarının en önemli yolu şüphesiz eğitimidir. Dilencilikte araç olarak kullanılan çocukların eğitimlerine devamlarının sağlanabilmesi için genel durumları, sorunları ve ihtiyaçları ile ilgili sosyal hizmet görevlileri ve kolluk iş birliğinde araştırmalar yapılmalı ve sonucuna göre çocuklara ve ailelerine yönelik erken müdahale yöntemleri geliştirilmelidir.¹⁶⁹ Yine çocukların okula aidiyetlerini ve bağlarını kuvvetlendirecek, dışlanmalarına engel olacak rehberlik ve danışmanlık çalışmaları yürütülmelidir.¹⁷⁰ Okul çağındaki çocukların eğitimlerine devam etmesi için ailelere yönelik zorlayıcı tedbirler yanında, ihtiyaç sahibi çocuklara kıyafet, eğitim araç gereçleri yardımı yapılması ve özellikle maddi yardıma ihtiyaç duyan ailelerin yerel yönetimler aracılığı ile takibi de çocukların “okul masrafları için çalışmasını” engelleyebilecektir. Okul çağı geçen çocukların ise meslek edindirme kurslarına yönlendirilmesi mümkündür. Ancak yine de aynı veya nakdi yardımların geçici bir çözüm olduğu, çocukların bu suçtan tam anlamıyla kurtulmasının ailelere yönelik ekonomik ve politikalarla işsizlik, istihdam sorunlarının çözülmesi olacağı da ifade edilmektedir.¹⁷¹

Yoksulluğa bağlı dilencilikle mücadele için istihdam ve mesleki eğitim alanlarında çözümlere ihtiyaç vardır.¹⁷² Bu doğrultuda çocukların ailelerine meslek edindirme kursları ve farklı eğitimlerle istihdam sağlanmalı, gerekli sosyal ve sağlık hizmetlerine erişimlerinde yardımcı olunmalıdır.¹⁷³ Yine maddi problemlere kalıcı çözüm üreten sosyal politikalar, ailelere yönelik eğitim, sosyal rehabilitasyon ve destek çalışmaları

¹⁶⁸ Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, (Haz. Hakan Acar), UNICEF/SHÇEK Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010, s.11

¹⁶⁹ Güngör/Erdurak, s.28

¹⁷⁰ Demirdağ, s.92

¹⁷¹ Yılmaz, s.201

¹⁷² Seyyar, s.343

¹⁷³ Demirdağ, s.92

rı ile kalıcı çözüme ulaşmak mümkündür.¹⁷⁴ Bu amaçla resmi ve gönüllü kuruluşlar ile STK'ların ve uluslararası kuruluşların işbirliğinde¹⁷⁵ çocuk korumaya ve istismar/sömürü mağduru çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik politikaların oluşturulması ve yeterli bütçe ile yürütülmesi de öneriler arasındadır.¹⁷⁶

Çocuk dilenciliği ile ulusal ve uluslararası düzenlemelerle mücadele edilse de çocukların dilencilikte araç olarak kullanılması, birçok ülkede ayrıca örgütlü olarak işlendiği de tespit edilen bir suçtur.¹⁷⁷ Yoksulluk gerekçesi olmaksızın zorla dilendirilen çocuklar için yukarıda sözü edilen değişiklikler ne yazık ki yeterli olmayacaktır. Bu nedenle özellikle çocukları dilendirdiği tespit edilen organize yapılar ile mücadele için cezai yaptırımların ağırlaştırılmasına ve daha caydırıcı düzenlemelere¹⁷⁸ ihtiyaç vardır. Türk hukuku açısından bakıldığında konu ile ilgili tek düzenleme olan TCK madde 229 hükmünün tüm sorunları çözmede yetersiz kalabildiği gerekçesi ile eleştirildiği görülmektedir. Bunun için özellikle kolluk ve zabitanın dilencilik ve çocukların dilencilikte araç olarak kullanılmasına ilişkin yetki ve görevlerini detaylandıran düzenlemeler yapılması önerilmektedir.¹⁷⁹ Yine çocukların hayatını, sağlığını, gelişimlerini tehlikeye atan, uygun ve yeterli eğitim almalarını engelleyen ve yaşam koşullarını geleceğe yönelik her yönden olumsuz etkileyen bir fiil için kanunda öngörülen yaptırımın oldukça az olduğu¹⁸⁰ ve ceza miktarının artırılarak daha caydırıcı bir düzenleme yapılması da öneriler arasındadır.¹⁸¹ Bunun yanında özellikle failin anne-baba ya da çocuğun bakımını

¹⁷⁴ Ali Seyyar, "Dilencilikle Mücadelede Koruyucu Sosyal Politikalar ve Rehabilit Edici Sosyal Hizmetler", Bir Kent Sorunu Dilencilik (Sorunlar ve Çözüm Yolları) Sempozyum Tebliğler Kitabı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, (Haz. Suvat Parin), İstanbul, 2009, s.329

¹⁷⁵ Seyyar, s.342

¹⁷⁶ Anbarlı Bozatay, s.243

¹⁷⁷ Şimşek, s.528

¹⁷⁸ Şimşek, s.528

¹⁷⁹ Vatandaş, s.183

¹⁸⁰ Kurtulan, s.68

¹⁸¹ İlknur Kahrıman/Nazan Çakırer Çalbayram/Sibel Küçük/Sebahat Altundağ Dündar, "Türkiye'de İhmal ve İstismar Edilen Çocuklarla İlgili Yasal Düzenlemeler", Çocuk ve Şiddet: Toplumsal Şiddetin Cenderesinde Çocuklar-Şiddetin Mağduru Olarak Çocuklar, (Editör Hasan Büker), Cilt 1, Polis Akademisi Başkanlığı, 2014, s.13

üstlenmiş bir kimse olduğu durumlarda uygulanmak üzere eylemin haksızlık içeriğine yönelik rehabilitasyon/ eğitim hizmetleri düzenlenmesi ve uygulanması da faydalı olabilecektir. Böyle bir uygulama muhakeme süreci ile beraber yürütülebileceği gibi, muhakeme süreci başlatılmadan bir kontrol-denetim mekanizması olarak görülerek cezalandırmayı önleyici bir sistem geliştirilmesi de mümkündür.

ÇKK, Sosyal Güvenlik Kanunu ve Medeni Kanun çerçevesinde dilencilikte araç olarak kullanıldığı tespit edilen çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirlerin hızla ve etkili uygulanması da bu suçun failleri açısından caydırıcı olabilecektir. Ebeveynleri tarafından dilencilikte araç olarak kullanılan çocuklar bakımından, başta koruma, eğitim, rehabilitasyon ve resosyalizasyon gibi ihtiyaçlarına cevap veren tedbir kararlarının ebeveynlere yönelik yürütülen muhakeme aşamalarında derhal hayata geçirilmesi çocuğu korumaya yardımcı olacaktır. Yine son çare olarak görülen kurum bakımına alınma veya başka bir aile yanına yerleştirme gibi tedbirlerin de özellikle istismarın failinin ebeveyn olduğu veya örgütlü bir suç çerçevesinde istismar edilen çocuklar açısından hızla uygulanması çocuğun ısrarla dilendirildiği durumlarda çocuğun yararına bir tedbir olacaktır.¹⁸²

Dilencilikle aktif mücadele eden kolluk görevlileri ve belediye zabı-talarına da güncel mevzuat ile ÇKK kapsamında koruyucu destekleyici tedbirler ile Aile ve Sosyal Hizmetler ile iş birliği hususlarında hizmet içi eğitim verilmesi de faydalı olacaktır.¹⁸³

Dilencilik filleri ile mücadele için etkin çalışan ihbar mekanizma-larının devreye sokulması ve vatandaşlara tanıtılması da çocukları di-lencilikte araç olarak kullanan kimselere müdahaleyi hızlandıracak ve kolaylaştıracaktır. Yapılan araştırmalar dilenen/dilendirilen çocuklar hakkında yetkili kurumlara oldukça az bildirim yapıldığını göstermek-tedir.¹⁸⁴ Sokakta çalıştırıldığı veya dilendirildiği görülen çocuklar için

¹⁸² Şimşek, s.537

¹⁸³ Şimşek, s.537

¹⁸⁴ Şimşek, s.537

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından kurulan ve 7 gün 24 saat kesintisiz, ücretsiz hizmet veren *Alo 183 Sosyal Destek Hattına* gelen ihbarlar üzerine mobil ekipler hızlı şekilde çocuğa ulaşmaktadır.¹⁸⁵ Hem ihbar kanallarının tanıtılması hem de dilencilikte araç olarak kullanılan çocuklara para verilmemesi konusunda kamuoyunun bilinçlendirilmesi amacıyla STK'lar ve kamu işbirliği ile kamu spotları, broşürler, ilanlar hazırlanması ve yayınlanması da mümkündür.

Çocukları araç olarak kullanarak gerçekleştirilen dilencilik eylemleri ile ilgili emniyet müdürlükleri, belediye zabıtalı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı başta olmak üzere tüm yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından toplanan verilerin ortak bir veri tabanında tutularak düzenli istatistiklerle paylaşılması, sorunun çözümü için yapılacak çalışmaları ve yeni uygun stratejiler belirlenmesini kolaylaştıracaktır.¹⁸⁶

Son olarak basında dilenen/dilendirilen çocuklara yer verilirken çocukların da aslında suçun mağduru olduğunu gözeterek haber ve yayınların çocuğu rencide edip onuruna zarar vermeyecek şekilde yapılması gereklidir.¹⁸⁷ Böylece zaten suç nedeniyle hakları ihlal edilen çocuğun ikincil bir mağduriyet yaşamasının da önüne geçilmiş olacaktır.

SONUÇ

Dilencilik eylemleri ve çocuk dilencililiği geçmişten günümüze süregelen ve hakkında genel nitelikte az sayıda araştırma bulunan¹⁸⁸ bir konudur. Çeşitli ulusal ve uluslararası düzenlemelere rağmen çocuk dilencililiği sorununun hem Türkiye'de hem de dünyada artarak sürüyor oluşu konunun daha detaylı araştırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.¹⁸⁹

¹⁸⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mendil-sattirilan-dilendirilen-cocuklari-alo-183-ile-kurtarin-/1789129> (Erişim Tarihi. 27.09.2023)

¹⁸⁶ Işıker, s.40

¹⁸⁷ Şimşek, s.538

¹⁸⁸ Mercan, s.128

¹⁸⁹ Işıker, s.27

Çocukların araç olarak kullanıldığı dilencilik suçu çocukların başta eğitim, fiziksel ve psiko-sosyal olarak sağlıklı gelişim, temel ihtiyaçların karşılanması ve sağlıklı bir çevrede büyüme, sağlık, korunma, güvenlik gibi temel hakları yanında yararını da ciddi biçimde ihlal ettiği görülmektedir. Suçun, çocuk hakları açısından değerlendirildiğinde ciddi ve telafisi mümkün olmayan ihlallere yol açabileceği görülmektedir. Bu nedenle öncelikle araç olarak kullanılan çocuğun da suçun mağduru olduğu kabulü ile uygulama yapılması çocuğu korumak adına daha uygun olacaktır.

Dilencilik suçuna ve çocukların dilencilikte araç olarak kullanılmasına yönelik yaptırımlar ve tedbirler başarıyla uygulansa da uzun vadede bütünüyle kalıcı çözüm olamadıkları görülmektedir. Çocukların dilencilikte araç olarak kullanılmasını suç olarak kabul eden temel düzenleme TCK açısından bakıldığında, düzenlemenin yerindeliği hususunda görüş birliği olsa da yaptırımların azlığı ve konuyla ilgili tüm sorunları çözmeye yetersizliği ile ilgili doktrinde çeşitli eleştiriler mevcuttur.¹⁹⁰ Çocukların dilencilikte araç olarak kullanılmaktan korunmasını amaçlayan diğer düzenlemelerde ise; çocuğun çalışma adı altında ekonomik olarak sömürülmesinden korumaya, eğitimine devamını sağlamaya, gerektiğinde koruyucu, destekleyici farklı önlemlerin alınmasına imkân veren çeşitli hükümlerin mevcut olduğu görülmektedir. Nitekim il ve ülke düzeyinde de bu doğrultuda alınan tedbirler çalışma kapsamında açıklanmıştır. Buna rağmen sorunun tam olarak çözülmesi ve çocukların korunmasının dilencilikle bütüncül bir mücadele sağlayacak politikalar geliştirilmesi ile mümkün olduğu ifade edilmektedir.¹⁹¹ Özellikle örgütlü dilencilik ile mücadele ve dilencilikte araç olarak kullanılarak mağdur edilen çocukların topluma yeniden kazandırılması amacıyla merkezi yönetim, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve diğer ulusal/uluslararası kuruluşların katılımıyla geniş kapsamlı bir politika oluşturulması¹⁹² ve bu politikalar doğrultusunda yapılan yasa değişiklikleri sonuç almayı kolaylaştıracaktır.

¹⁹⁰ Mercan, s.129

¹⁹¹ Kalfa Topateş, s.198

¹⁹² Özer/Yontar, Kent Güvenliğini Tehdit Eden Bir Unsur Olarak Dilencilik, s.247

Çocuk dilenciliğiyle mücadele için ailelerin eğitimi, çocukların eğitime devamlarının sağlanması, ekonomik iyileştirme ve istihdam, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek programları ile son çare olarak çocukların gerekirse ailelerinden alınarak devlet korumasına verilmeleri önerilmektedir.¹⁹³ Bu tedbirlerin etkin uygulanması yanında kurumlar arası işbirliği, kamuoyunun bu gibi fillere yönelik bilinçlendirilmesi ve iyi işleyen bir ihbar – müdahale sistemi kurulması çocuk mağduriyetinin en aza indirilmesine yardımcı olacaktır.

193 Kalfa Topateş, s.197

KAYNAKÇA

ALACAHAN, O., “Çocuğunu Sokakta Çalıştıran Ailelerin Sosyo-Ekonomik Profili, Tutum ve Beklentileri”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı 59, 2010, ss.133-147

ANBARLI BOZATAY, Ş., “Çocuk Dilenciliği: Suudi Arabistan ve Hindistan’da Çocuk Dilenciliği Sorunu ve Mücadele Biçimleri”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik (Sorunlar ve Çözüm Yolları) Sempozyum Tebliğler Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, (Haz. Suvat Parin), İstanbul, 2009, ss.225-246

BAŞ, E., “Türk Ceza Kanunu’nun 229. Maddesinde Düzenlenen Dilencilik Suçunun Yoksulluk Bağlamında Değerlendirilmesi”, *6. Uluslararası Suç ve Ceza Film Festivali*, İstanbul, 2016, ss.313-350

BİRTEK, F., “Dilencilik Suçu”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5 Sayı:2, 2014, ss. 121-172

ÇIRAK, Y./ ÇİVİTÇİ, N., “Malatya İlinde Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Bir İnceleme”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı 2, İstanbul, 2004, ss.531-562 <https://genclikbirikimi.org/kunye-32060-malatya-ilinde-sokakta-calisan-cocuklar-uzerine-bir-inceleme-makale>

DEMİRDAĞ, S., “Bireylerin Dilenciler Hakkındaki Görüşleri ve Okul Çağındaki Çocukların Dilenme Nedenleri”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 21, 2015, ss. 85-93

EKİNCİ, M., *Anlatımlı Gerekçeli Kabahatler Kanunu ile İdari Suç ve Cezalar*, Adalet Yayınevi, Eylül 2005.

ERDOĞAN, Y., *Kabahatler Kanunu*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.

GEDİK, Ö., “Dilenciliğin Türk Pozitif Hukukundaki Yeri”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik (Sorunlar ve Çözüm Yolları) Sempozyum Tebliğler Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, (Haz. Suvat Parin), İstanbul, 2009, ss.565-570

GÜNGÖR, F. / ERDURAK, Y., “Çocuk Hakları ve Uygulama Stratejileri Bağlamında Sokakta Çalıştırılan Çocuklar”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 7, Sayı 12, 2016, ss.11-35

HAFIZOĞULLARI, Z. / ÖZEN, M., *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Toplum Karşı Suçlar*, 3. Baskı, Ankara, Eylül 2017.

İŞIKER, M., “Bireylerin Dilendirilen Çocuklara Karşı Davranışlarının Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2020, ss.24-43

KAHRİMAN, İ / ÇAKIRER ÇALBAYRAM, N. / KÜÇÜK, S. / ALTUNDAĞ DÜNDAR, S., “Türkiye’de İhmal ve İstismar Edilen Çocuklarla İlgili Yasal Düzenlemeler”, *Çocuk ve Şiddet: Toplumsal Şiddetin Cenderesinde Çocuklar-Şiddetin Mağduru Olarak Çocuklar*, (Editör Hasan Büker), Cilt 1, Polis Akademisi Başkanlığı, 2014, ss.6-16

KORKUT, L. / OTACI, C., *Türk Kabahatler Hukuku*, Seçkin Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2022.

KURTULAN, C., “Türk Hukuk Sisteminde Çocuk Dilencilik Kavramı, Yaptırımlar Ve Uygulamadaki Eksiklikler”, *İzmir Barosu Çocuk Hakları Bülteni*, 20 Kasım 2018 Özel Sayısı, ss.54-69

LORDOĞLU, K. / ASLAN, M. “Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye’deki Suriye’li Çocuklar”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı 1, 2018, s. 720, ss.715-732

MERCAN, C., “Dilencilik Suçu”, *Suç ve Ceza Dergisi*, Sayı 1, 2022, ss.109-133

ÖZBEK, V.Ö./DOĞAN, K./BACAĞIZ, P., *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık, 17. Baskı, Ankara, 2022.

ÖZER, B., “Çocukların Dilenci Olarak Kullanılması”, 2016, s.1 https://www.academia.edu/29851178/%C3%87OCUKLARIN_D%C4%B0LENC%C4%B0_OLARAK_KULLANILMASI (Erişim Tarihi: 08.09.2023)

ÖZER, Y. E. /YONTAR, İ. G. “Kent Güvenliğini Tehdit Eden Bir Unsur Olarak Dilencilik”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 12, Sayı 43, 2013, ss. 237-249

ÖZER, Y. E. /YONTAR, İ. G., “Dilencilik Olgusu, Kent Güvenliği İlişkisi ve İzmir Büyükşehir Bütününde Dilencilikle Mücadele”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik (Sorunlar ve Çözüm Yolları) Sempozyum Tebliğler Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, (Haz. Suvat Parin), İstanbul, 2009, ss.247-258

SEYYAR, A., “Dilencilikle Mücadelede Koruyucu Sosyal Politikalar ve Rehabilitasyon Edici Sosyal Hizmetler”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik (Sorunlar ve Çözüm Yolları) Sempozyum Tebliğler Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, (Haz. Suvat Parin), İstanbul, 2009, ss.329-346

Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu, (Haz. Hakan Acar), UNICEF/SHÇEK Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010

ŞİMŞEK, H., “Dilendirilen Çocukların Görünmezliği”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, Kasım 2021, ss. 517-542

UĞURLU, Z./AKSOY, GÜLSEN, İ “Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal Ve İstismardan Korunması”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Haziran 2014, ss.1-24

VATANDAŞ, C., “Dilenciler ve Dilencilik (Sosyolojik Bir Araştırma)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1, 2002, ss.170-183

YENİYOL, K., *Çocuk Koruma Kanununda Yer Alan Tedbirlerin Çocuk Sağlığına Etkisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

YILMAZ E., “Gizli Dilenciler: İstanbul’da Sokakta Çalıştırılan Çocuklar”, *Bir Kent Sorunu Dilencilik (Sorunlar ve Çözüm Yolları) Sempozyum Tebliğler Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, (Haz. Suvat Parin), İstanbul, 2009, ss.191-203

Online Kaynaklar

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

<http://ankara.gov.tr/sokakta-calistirilan-ve-dilendirilen-cocuklar-il-eylem-planina-iliskin-isbirligi-protokolu>

<http://www.agri.gov.tr/sokakta-calistirilan-ve-dilendirilen-cocuklarin-korunmasi-hakkinda-genel-emir>

<https://caneryenidunya.com/>

<https://haberkudur.com/zorla-dilendirilen-80-bin-cocuk-var>

<https://karararama.yargitay.gov.tr/>

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mendil-sattirilan-dilendirilen-cocuklari-alo-183-ile-kurtarin-/1789129>

<https://www.aile.gov.tr/chgm/mevzuat/genelge/>

<https://www.aile.gov.tr/hakkari/haberler/sokakta-yasayan-calistirilan-cocuklar/>

<https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/gingerli-zabitalar/28753/156>

<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/sokakta-calistirilan-ve-dilendirilen-27-bin-cocuk-icin-onlem-alindi-623156.html>

ILO 138 No'lu Asgari Yaş Sözleşmesi https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377287/lang--tr/index.htm

ILO 182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377311/lang--tr/index.htm

İnsan Ticaretinin Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Protokolü <https://hukukbook.com/insan-ticaretinin-onlenmesine-iliskin-birlesmis-milletler-protokolu/>

Suriyeli çocukları kiralayıp, dilencilik yaptırıyorlar! - İzmir Haberleri, Güncel Haberler, Son Dakika Haberleri - Haber Ekspres